

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь бакалавр

на тему:

**СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ,
ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ**

Виконала: студентка III курсу р/32 групи
заочної форми навчання
спеціальності 231 Соціальна робота
Освітня програма «Соціальна робота
(Соціально-психологічна реабілітація)»

Зоріло Дар'я Максимівна

Керівник: доцент кафедри
соціальної педагогіки та
соціальної роботи, канд. пед. наук

Ісаченко Вікторія Павлівна

Рецензент:

доцент кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи, канд. пед. наук

Бондаренко Галина Василівна

Умань – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ	
1.1. Особливості соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій	
1.2. Аналіз програм психосоціальної допомоги родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.....	
1.3. Соціально-психологічна підтримка дітей військовослужбовців, які перебувають в зоні конфлікту	
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ.....	
2.1. Аналіз умов, інструментів вибірки дослідження.....	
2.2. Результати дослідження сучасного стану соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.....	
2.3. Рекомендації, щодо покращення стану соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Військові конфлікти та зони бойових дій залишають невиліковні наслідки не лише на самій бойовій арені, а й у таємниці родин військовослужбовців, які стикаються з викликами, що виникають з травматичного досвіду та стресу. У таких умовах соціальний супровід та підтримка родин має переважне значення для забезпечення їхнього благополуччя та адаптації до нових реалій. Актуальність теми полягає у тому, що воєнні конфлікти та зони бойових дій продовжують впливати на багато сімей військовослужбовців, і підтримка цих родин стає критично важливою для забезпечення їхнього благополуччя та соціальної адаптації під час та після конфліктів. Така тема актуальна для дослідження, оскільки вона розкриває важливі аспекти підтримки, необхідної для сімей, які стикаються з травматичними подіями і складними викликами під час воєнних дій.

Актуальність означеної теми також визначає необхідність постійного аналізу та врахування таких факторів: посилення соціальної та правової складової в політиці української держави; зростання ролі соціального чинника в забезпеченні високого рівня бойової та мобілізаційної готовності, морально-психологічного стану особового складу військ (сил) при виконанні завдань в ООС (АТО); наявність гострих соціальних проблем та необхідність впровадження загальноєвропейських стандартів в соціальну сферу життєдіяльності військ (сил); значний вплив рівня соціальної захищеності та соціальної підтримки на формування ціннісних орієнтацій військовослужбовців при відсутності системи формування національно-державницької свідомості.

Воєнний конфлікт може викликати значний психологічний стрес як у самого військовослужбовця, так і у його родини. Члени сім'ї можуть відчувати тривогу, страх та невпевненість у майбутньому через небезпеку, яка супроводжує воєнні дії. Наше дослідження спрямоване на аналіз ефективності та значущості соціального супроводу для родин

військовослужбовців у зоні бойових дій, з урахуванням їхнього психологічного стану та соціальних потреб. Наша робота має на меті проаналізувати наукові підходи та практичні застосування програм підтримки, а також визначити оптимальні стратегії для поліпшення соціального благополуччя родин у контексті воєнного конфлікту.

Для військовослужбовців та їхніх родин стресові ситуації можуть включати переживання вогневих боїв, страх за безпеку близьких, переїзди на нові місця та адаптацію до незнайомого оточення. Це може спричинити психологічні травми, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожні розлади, депресію та інші психічні проблеми.

Специфічні обставини воєнного середовища, такі як постійна загроза для життя, відсутність стабільності та невизначеність майбутнього, можуть викликати тривожність та важкий емоційний стрес як у військовослужбовців, так і у їхніх родин. Це може серйозно вплинути на загальне благополуччя родини та становити загрозу для психологічного здоров'я та добробуту всіх її членів.

Мета дослідження здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження проблеми ефективності соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.

Об'єкт дослідження – сім'ї військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій.

Предмет дослідження – соціальний супровід сімей військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій.

Відповідно до проблеми та мети визначені наступні **завдання дослідження**:

1. Розкрити теоретичні аспекти соціального супроводу родин військовослужбовців.
2. Здійснити аналіз наявних програм та ініціатив соціального супроводу для родин військовослужбовців та їх ефективності.

3. Емпірично дослідити проблему ефективності соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.

4. Укласти рекомендації щодо покращення стану соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.

Методи дослідження: Опитування: проведення опитування серед родин військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій. Опитування містить питання щодо їхніх потреб, викликів, які вони зазнають, та оцінку ефективності наявних програм соціального супроводу.

Глибинні інтерв'ю: проведенні глибинні інтерв'ю з представниками родин військовослужбовців. Це дозволить отримати більш деталізовану інформацію про їхні потреби, виклики та досвід у зоні бойових дій.

Аналіз статистичних даних: вивчення доступних статистичних даних про соціальні показники та стан родин військовослужбовців у зоні бойових дій.

Документальний аналіз: аналіз документів, що стосуються соціального супроводу та підтримки родин військовослужбовців у зоні бойових дій, такі як програми, законодавство, звіти тощо.

Дослідно-експериментальна база дослідження: Дослідження проводилося на базі Куяльницького опорного закладу освіти Куяльницької сільської ради Подільського району Одеської області.

Теоретична значимість дослідження полягає у тому, що: уточнено сутність військовослужбовець, соціальний захист військовослужбовців; район воєнних (бойових) дій, соціальний супровід сімей військовослужбовців, здійснено аналіз наявних програм та ініціатив соціального супроводу для родин військовослужбовців та їх ефективності, розкрито значення, зміст та завдання соціально-психологічної підтримки дітей військовослужбовців, які перебувають в зоні конфлікту.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом публікації наукових тез та виступів на Всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та

соціальної роботи» (Умань, 12 жовтня 2023 р.), «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні» (Умань, 21 листопада 2023 р.), «Підготовка майбутніх педагогів до виховної діяльності в освітньому просторі НУШ: досвід, реалії, перспективи» (Рівне, 15 травня 2024 р.), «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти» (Умань, 31 травня 2024 р.) та ін.

Публікації автора за темою дослідження: основні положення та результати дослідження викладено у 2 тезах, які опубліковані у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій та семінарів.

Структура та обсяг дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота викладена на 54 сторінках, в тому числі містить 2 таблиці, 4 малюнки, додатки та 52 бібліографічних джерела.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

1.1. Особливості соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій

Соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [9].

Згідно Закону України „Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю” соціальний супровід - це вид соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сім'ї, дітей та молоді, шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів

Соціальний супровід сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, здійснюється відповідно наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 25.04.08 № 1795 "Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах” (zareєстрований в Міністерстві юстиції України від 29.05.08 № 471/15162) [14].

Об'єктами соціального супроводу є:

- сім'ї з дітьми та особи, які опинилися у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх за допомогою власних засобів та можливостей, у зв'язку з інвалідністю батьків або дітей, вимушеною міграцією, наркотичною або алкогольною залежністю одного/обох з членів сім'ї, перебуванням у місцях позбавлення волі, ВІЛ-інфекцією, насильством у сім'ї, складними стосунками в сім'ї тощо;

- сім'ї, у яких існує ризик передачі дитини до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; } одинокі матері/батьки (у тому числі неповнолітні), яким потрібна підтримка;

- сім'ї, члени яких є випускниками інтернатних закладів; } сім'ї, члени яких перебували у виховних, виправних колоніях, слідчих ізоляторах, та повернулися з них, або були засуджені до покарань без позбавлення волі, відбували альтернативні види покарань;

- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (за потребою) та особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у тому числі і які є випускниками інтернатних закладів; } матері (у тому числі неповнолітні), які мали/мають намір відмовитися від новонароджених дітей;

- молоді особи, які перебували у виховних, виправних колоніях, слідчих ізоляторах, та повернулися з них, або були засуджені до покарань без позбавлення волі, відбували альтернативні види покарань тощо [14].

Соціальний супровід передбачає комплекс соціальних послуг, спрямованих на допомогу у розв'язанні проблем сім'ї чи особи, що спричинили складні життєві обставини, які вона не може подолати самотійно, визначення головної проблеми, що провокує неблагополуччя, вирішення якої дозволить сім'ї чи особі в подальшому забезпечити належне функціонування.

До змісту соціального супроводу можуть входити наступні складові:

- фахова оцінка ситуації та складання плану заходів для подолання основної проблеми сім'ї, моніторинг його виконання;

- допомога в оформленні документів і запитів до відповідних інстанцій;) сприяння в працевлаштуванні та професійному навчанні дорослих членів сім'ї;
- сприяння в лікуванні та реабілітації членів сім'ї;
- допомога у набутті членами сім'ї необхідних соціальних навичок;) соціально-педагогічна, психологічна корекція;) надання інформації;
- посередництво участі у групах самопомоги;) переадресація до окремих спеціалістів або інших закладів;) психологічна допомога і підтримка;
- індивідуальне супроводження до служб чи закладів (у випадку необхідності);) представництво інтересів дитини або членів сім'ї;
- сприяння в отриманні соціальних допомог, пільг, оздоровлення дітей [14].

«Під час військової служби захисник і його сім'я проходять дві точки адаптації: перший — коли військовий йде до лав Збройних Сил, а другий — при завершенні служби. Між цими двома етапами постає чимало викликів перед воїном і його родиною. Умови повномасштабної війни створюють для військових та їхніх рідних ще додаткові виклики, де також постійно потрібно адаптуватися», — сказала директорка ГО «Громадський рух «Жіноча Сила України» Наталія Умеренкова, яка модерувала захід [10].

Військовослужбовець – громадянин, який проходить військову службу у збройних силах або інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства. В Україні права, обов'язки і відповідальність В., а також правові гарантії їх реалізації визначені Конституцією, Законами «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», статутами військовими. На В. покладено заг., посадові й спец. обов'язки, які окреслюють обсяги та межі практич. виконання функцій і завдань відповідно до займаної посади, передбачають додатк. права при перебуванні на бойовому чергуванні

(бойовій службі), у добовому і гарнізон. нарядах, при ліквідації наслідків стихій. лих і в ін. надзвичайних обставинах [15].

Район воєнних (бойових) дій - визначена рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України частина сухопутної території України, повітряного або/та водного простору, на якій впродовж певного часу ведуться або/та можуть вестися воєнні (бойові) дії [17].

Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями здійснюється також через надання інформаційних, психологічних та корекційних послуг. Вона спрямовується на можливості клієнта або групи людей, що її потребують. Основним суб'єктом такої діяльності має стати соціальний працівник, який, організовуючи заходи із соціальної допомоги зазначеній соціальній групі, на думку Ю. Таран, має здійснювати: вивчення соціально-психологічних якостей військовослужбовців, які повернулися з АТО; організацію та проведення соціально-психологічної роботи з підтримки військовослужбовців та їхніх сімей; проведення заходів щодо соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до умов цивільного життя; організацію соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям та членам їхніх сімей; організацію взаємодії з медичною службою [2]

3 жовтня Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову, що дає можливість посилити соціальну підтримку захисників та захисниць, їхніх родин. Йдеться про пілотний проект щодо організації соціального супроводу військових та їхніх сімей на базі підрозділів Збройних Сил [11].

Ключова мета пілотного проекту – допомогти військовим у цивільних питаннях [11].

Наразі у військових частинах відсутні структурні підрозділи, які опікуються питаннями цивільного життя військовослужбовців, підтримкою їхніх родин. Водночас коли вся увага військових зосереджена на обороні мирного життя, їм самим, і їхнім родинам може знадобитись додаткова підтримка – від психологічної допомоги до вирішення побутових питань.

Особливо, коли йдеться про родини, які переїхали з постраждалих громад, сімей з дітьми чи родичами з інвалідністю [11].

Завдяки соціальному супроводу військові та їхні родини зможуть отримувати консультації щодо психосоціальної підтримки, налагодження комунікації в сім'ї, допомогу і супровід військовослужбовця на етапах призову під час мобілізації.

“Соціальна підтримка військового має починатись вже з етапу мобілізації, початку служби. Головне – військовий та його родина не мають бути сам на сам у своїх проблемах та запитах. Послуга соціального супроводу у військових частинах дозволить підійти до вирішення цього завдання комплексно та сприятиме створенню цілісної системи соціальної підтримки”, – зазначила Міністр соціальної політики Оксана Жолнович [12].

Затверджена Постанова дає можливість не лише запровадити нову послугу, а й змінити підходи до фінансування, збільшити кількість організацій, які професійно можуть підтримувати військових та їхні родини [12].

Під членом сім'ї військовослужбовця слід розуміти особу, яка перебуває із суб'єктом права на пільги щодо плати за користування житлом і комунальними послугами в правовідносинах, котрі визначаються кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами, постійним проживанням з військовослужбовцем, веденням з ним спільного господарства. Такі ознаки (вимоги) застосовуються диференційовано за конкретного визначення членів сім'ї, які мають право на названі пільги [16].

До членів сім'ї військовослужбовця належать його (її) дружина (чоловік), їхні діти і батьки. Щодо них ознака (вимога) ведення спільного господарства із суб'єктом права на пільги з оплати за користування житлом і комунальними послугами застосовується лише в передбачених законом випадках. Діти є членами сім'ї незалежно від

того, чи є це діти будь-кого з подружжя, спільні або усиновлені, народжені в шлюбі або позашлюбні [16].

Так, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю зможе укладати договори про надання послуг соціального супроводу для військових підрозділів [12].

Соціальні послуги Фонд зможе безпосередньо закуповувати у надавачів таких послуг – юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Це можуть бути також громадські і благодійні організації. Головне – надавач соціальних послуг має відповідати чітким критеріям. Зокрема, йдеться про наявність надавача в Реєстрі [13].

Надавачів соціальних послуг, наявність необхідної кількості працівників, їх професійної кваліфікації та підготовки тощо. Укладати договори Фонд буде з тими надавачами, які відповідають критеріям [11].

Оплата за договором та відповідно до наданих послуг буде проводитись Фондом за кошти державного бюджету. Своєю чергою Міністерство оборони має визначити перелік військових частин, які можуть долучитись до проекту [11].

До кінця 2023 року до проекту мають долучитись до п'яти військових частин, у наступному році – до 35 військових підрозділів [3].

1.2. Аналіз програм психосоціальної допомоги родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій

Психологічна підтримка включає в себе широкий спектр методів та стратегій, спрямованих на полегшення емоційного стресу, психологічних травм, а також на підтримку та покращення загального психологічного стану людини.

В контексті родин військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій, психологічна підтримка може включати наступні аспекти:

1. Консультування та терапевтичні сесії: Це може включати індивідуальні консультації з психологами або терапевтами для розмов про емоційні проблеми та стресові ситуації, з якими зіштовхнулися родини військовослужбовців [18].

2. Техніки управління стресом та тривогою: Включає в себе навчання ефективним стратегіям саморегуляції, медитації, дихальних вправ та інших методів, що допомагають знизити рівень стресу [18].

3. Групова підтримка та терапія: Важлива складова для того, щоб дати можливість учасникам відчувати підтримку та спілкуватися з людьми, які переживають подібні емоційні випробування [18].

4. Психологічна освіта та інформація: Надання інформації про психологічні реакції на стресові ситуації, які можуть виникнути у зоні бойових дій, і методи їх управління [18].

5. Терапія травми та психотерапія: Допомога у подоланні травматичних подій шляхом спеціалізованої терапії, спрямованої на розробку стратегій та методів працювання зі стресом та травмами [18].

Україна має декілька програм та видів фінансової допомоги для військовослужбовців та їх родин. Одні з них є загальними, а інші специфічними для військових справ. Деякі з цих програм включають наступне:

7. Соціальний захист військовослужбовців та їх сімей: Ця програма надає фінансову допомогу у випадку втрати годувальника сім'ї, військовослужбовця або в разі тимчасової непрацездатності [18].

8. Грошова допомога військовим, що проходять військову службу за контрактом: Військовослужбовці, які проходять службу за контрактом, отримують певну зарплату та інші фінансові пільги згідно з їхнім контрактом [18].

9. Спеціальні фонди для ветеранів та учасників бойових дій: Існують фонди та програми, які надають фінансову допомогу ветеранам та їх родинам, які постраждали під час бойових дій [18].

10. Медичне страхування для військовослужбовців та їх родин: Ця програма надає медичне страхування військовослужбовцям та їх родинам, яке може включати широкий спектр медичних послуг та лікування [18].

11. Підтримка житла: Деякі програми надають фінансову допомогу військовослужбовцям та їх сім'ям для полегшення доступу до житла або для покриття витрат на житло [18].

Ці програми можуть змінюватися в залежності від конкретних положень та законодавства, яке може бути введено в Україні. Зазвичай, для уточнення певних незрозумілостей та питань, соціальна служба рекомендує звернутися до місцевих військових органів для отримання найсвіжішої та точної інформації [18].

Програми психосоціальної допомоги для родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій, є важливими для забезпечення підтримки та захисту для цих родин у складних умовах воєнного конфлікту.

Ці програми включають широкий спектр заходів, спрямованих на надання психологічної підтримки, соціального захисту та інших послуг, що сприяють підтримці та полегшенню стресу, зумовленого військовими діями.

Деякі з таких програм включають:

1. Психологічна підтримка: Ця програма надає можливість отримання консультування, психотерапії та психологічної підтримки для членів родин військовослужбовців. Це може включати індивідуальні консультації, сімейну терапію та групову підтримку [19].

2. Соціальний захист: Програми соціального захисту надають родинам доступ до фінансової допомоги, медичного страхування, житлової підтримки та інших соціальних послуг, які допомагають їм забезпечити основні потреби у складних умовах воєнного конфлікту [19].

3. Юридична підтримка: Ця програма надає правову допомогу родинам військовослужбовців, включаючи консультації з юридичних питань, захист їхніх прав та інші юридичні послуги, які допомагають їм вирішувати правові питання, пов'язані з участю в воєнних діях [19].

Програми психосоціальної допомоги для родин військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій, є комплексними ініціативами, спрямованими на підтримку та забезпечення емоційного, психологічного та соціального благополуччя цих родин. Ці програми включають в себе різноманітні підходи, що враховують особливості ситуації воєнного конфлікту та його вплив на функціонування родин [19].

Програми психосоціальної допомоги можуть включати психологічну консультацію та терапію для членів родин, які стикаються зі стресом, тривогою та емоційним виснаженням через умови воєнного конфлікту. Це може включати індивідуальні та групові сесії, спрямовані на полегшення емоційного напруження та сприяння психологічній адаптації до викликів, що ставляться перед родиною [19].

Також програми психосоціальної підтримки можуть включати навчання стратегіям ефективного управління стресом та підвищення рівня резиліентності учасників сімей. Це може включати навчання технік саморегуляції, методів релаксації та когнітивно-поведінкових стратегій, спрямованих на зміцнення психологічного захисту та здатності протистояти стресу [19].

Фінансова підтримка також може бути важливою складовою програм психосоціальної допомоги, оскільки економічні труднощі, пов'язані з участю в воєнних діях, можуть виникати в родинах військовослужбовців. Це може включати фінансову допомогу для сімей у вигляді компенсацій, стипендій чи інших форм підтримки, спрямованих на забезпечення мінімальних соціально-економічних умов для військовослужбовців та їх родин [19].

Для вивчення економічної стійкості родин військовослужбовців та визначення конкретних факторів, що обмежують їхній економічний розвиток, нам слід провести аналіз та зібрати відповідну інформацію.

Фінансове забезпечення військовослужбовців України визначається різними факторами, такими як військовий ранг, тривалість служби, спеціальність, а також заходами соціального захисту та підтримки. Основні

аспекти фінансового забезпечення військовослужбовців в Україні включають:

1. Заробітна плата:

- Ранг та посада: Заробітна плата військовослужбовців української армії залежить від їхнього військового рангу та посади. Вищий ранг та посада призводять до вищої оплати [8].

- Спеціальність: Визначення ставок та додаткових переваг може бути пов'язане із спеціальністю військовослужбовця.

2. Додаткові переваги та пільги:

- Житло та Харчування: Військовослужбовці можуть отримувати житло та харчування на території військових частин або мати додаткові вигоди.

- Медичне Страхування: Забезпечення медичним страхуванням для військовослужбовців та їхніх сімей [8].

3. Грошова Допомога та Винагороди:

- Грошова допомога в зоні бойових дій: військовослужбовці, які перебувають у зоні бойових дій, можуть отримувати додаткову грошову компенсацію.

- винагороди за відзнаки та досягнення: визначення грошових винагород за військові відзнаки та досягнення [8].

4. Пенсійні Виплати:

- Пенсійні виплати: після завершення служби військовослужбовці можуть отримувати пенсійні виплати [8].

5. Освітні та професійні програми:

- грошова компенсація за освіту: забезпечення грошової допомоги для отримання вищої освіти або професійної підготовки [8].

6. Соціальна підтримка та консультування:

- психологічна та соціальна підтримка: військовослужбовці та їхні сім'ї можуть отримувати психологічну та соціальну підтримку від армійських служб та соціальних служб [8].

Фінансове забезпечення військовослужбовців в Україні є складовою системи соціального захисту, і вона регулюється відповідним законодавством. Важливо враховувати, що конкретні умови та ставки можуть змінюватися відповідно до різних законів та рішень уряду [7].

В сучасних умовах велике значення має наявність виваженої фінансової політики, спрямованої на виконання покладених на державні функції, зокрема щодо захисту її суверенітету. Це вимагає аналізу та дослідження тих трансформаційних процесів, що відбуваються у фінансовій системі держави, а відповідно, й у фінансуванні Збройних Сил України.

Обороздатність держави повністю залежить від рівня соціально економічного розвитку держави, яка на утримання військового щорічно виділяє відповідні фінансові ресурси, перерозподіл яких створюється через складові фінансового механізму з платіжного і повного забезпечення оборонних потреб. Суть фінансового забезпечення армії відбувається в певному вилученні країни окремої частини ВВП, спрямованої на досягнення боєздатності країни. Відповідно до статті 2 Закону України «Про оборону України» фінансування потреб національної оборони реалізувати за рахунок Державного бюджету України в обсягах, розмір яких щорічно Законом України «Про державний бюджет України», який відповідає за виконання завдань оборони, але не менше трьох відсотків від запланованого обсягу ВВП [8].

Ці програми мають вирішальне значення для забезпечення добробуту та психологічного здоров'я родин військовослужбовців у контексті бойових дій та воєнних конфліктів. Реалізація цих програм вимагає співпраці між урядовими органами, міжнародними організаціями та громадськими організаціями для забезпечення ефективної та комплексної підтримки цим родинам [19].

Сьогодні, у 21 столітті, у епоху ШІ (Штучного Інтелекту), існує ще один варіант отримання інформації швидко та зручно. До прикладу хочу розказати про соціальний проєкт «Родинам захисників» покликаний

роз'яснити, як запобігти стресовим ситуаціям у родинах захисників і захисниць та поінформувати членів сімей військових про канали комунікації із ЗСУ [20].

«Ідея виникнення з'явилася під час нашого активного спілкування з родинами військовослужбовців, які наразі перебувають у зоні активних бойових дій. Найчастіше у сімей мобілізованих виникають питання, наприклад, через відсутність зв'язку із захисником протягом кількох днів, брак комунікації з командуванням частини, недостатність поінформованості про те, куди звертатися за підтримкою. Тому ми об'єднали зусилля Міноборони, Генштабу, інститутів громадянського суспільства та розробили прості рекомендації з відповідями на найчастіші запитання. Проект візуалізовано у достатньо інформативний буклет та відповідні три відеоролики соціальної реклами, які покликані допомогти сім'ям військових», - зазначила заступник Міністра оборони України Ганна Маляр [20].

Проект презентували громадськості заступник Міністра оборони України Ганна Маляр, представник Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗСУ полковник Ярослав Калініченко, директорка ГО «Громадський рух «Жіноча сила України» Наталія Умеренкова на базі Military Media Center. У розробці «Родинам захисників» також взяли участь Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців. Проект реалізовано за підтримки Світового Конгресу Українців [20].

Діти, чия сім'я перебуває у зоні бойових дій, зазвичай стикаються з широким спектром травматичних досвідів, які можуть викликати серйозні наслідки для їхнього фізичного та емоційного благополуччя. Деякі з цих травматичних досвідів можуть включати, але не обмежуються:

1. Прямі свідчення насильства та конфліктів: Діти можуть бути свідками або безпосередніми учасниками насильства та бойових дій, що може призвести до травм та травматичних спогадів [21].

2. Втрата близьких: Втрата батьків, родичів або близьких друзів через військові дії може викликати серйозну депресію та тривогу у дітей [21].

3. Нестабільне середовище: Постійний стрес і нестабільні умови в зоні бойових дій можуть спричинити почуття страху, безпорадності та тривоги у дітей [21].

4. Евакуація та переселення: Примусова евакуація та переселення можуть порушити звичне життя дитини, викликаючи емоційний стрес і проблеми з адаптацією [21].

5. Брак доступу до основних потреб: Воєнний конфлікт може призвести до втрати доступу до основних потреб, таких як вода, їжа, медична допомога, освіта, що може серйозно вплинути на фізичне і емоційне здоров'я дітей [21].

Ці травматичні досвіди можуть мати довгострокові наслідки для психологічного розвитку дітей, що підкреслює важливість розвитку програм психологічної та соціальної підтримки, спрямованих на допомогу цим дітям у подоланні травматичного досвіду та підтримки їхнього емоційного благополуччя [6].

1.3. Соціально-психологічна підтримка дітей військовослужбовців, які перебувають в зоні конфлікту

Дитина - особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше;

дитинство - період розвитку людини до досягнення повноліття [22].

У контексті військових конфліктів діти можуть проявляти різноманітні реакції на стрес та травматичні події, які можуть бути фізіологічними, емоційними, поведінковими та когнітивними. Деякі з найпоширеніших дитячих реакцій включають, але не обмежуються:

1. Тривога та страх: Діти можуть відчувати надмірну тривогу та страх через небезпеку, яка оточує їх у зоні конфлікту, що може призвести до проблем зі сном, концентрацією та здатністю до навчання [29].

2. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): Деякі діти можуть розвивати ПТСР через травматичні події, які вони пережили, що може проявлятися у вигляді відновлюючих спогадів, кошмарів, тривожних сприйняття та інших симптомів[29].

3. Відчуття безпорадності та беззахисності: Відчуття безпорадності та втрати контролю над ситуацією можуть призвести до зниження самооцінки та відчуття беззахисності у дітей[29].

4. Агресія та поведінкові проблеми: Деякі діти можуть виявляти агресивну поведінку, непокору та інші виразні зміни у поведінці, що можуть бути реакцією на емоційний дискомфорт, який вони переживають[29].

5. Відчуття відокремленості та втрати: Діти можуть відчувати відчуття відокремленості від соціальних зв'язків та втрати нормального життя, що може викликати депресію та почуття втрати[29].

Ці дитячі реакції на стрес і травматичні події військових конфліктів підкреслюють необхідність розвитку програм і підходів психологічної підтримки, які спрямовані на підтримку емоційного благополуччя та адаптації дітей, які пережили травматичний досвід воєнного конфлікту [7].

На жаль, не стабільність емоційного стану дітей напряму пов'язана не тільки з військовими конфліктами, але із з емоційного стану батьків та навколишнього середовища. До прикладу таблиця 1, де розписані масштабні події в Україні з 2014 року. Кожен з цих факторів напряму впливає та дітей та їх оточення.

Таблиця 1.1.
«Стресогенні події в Україні»

Рік	Події
2014	Початок російської агресії
2015	Загострення ситуації, активні бойові дії на сході

2016	Погіршення економічної ситуації та гуманітарна криза у країні
2017	Соціальна нестабільність
2018	Економічна криза
2019	Збільшення смертності у країні
2020	Пандемія Ковід 19
2021	Загострення пандемії та на сході України
2022	Початок повномасштабного вторгнення
2023	Економічна криза, війна

2014 рік: Початок російської агресії. Цей рік був вирішальним для початку військового конфлікту на сході України, що викликало значний ріст психологічного стресу у дітей, пов'язаний з загрозою безпеці, перервою у навчальному процесі та руйнуванням звичної соціальної та емоційної стабільності [27].

Протягом 2015-2018 років військовий конфлікт на сході України продовжувався з високою інтенсивністю. 2015 рік був відзначений активними бойовими діями та значними втратами в людських ресурсах. В 2016 році погіршилася гуманітарна ситуація в регіоні, що призвело до значного зростання числа переселенців та соціальної нестабільності. 2017 рік супроводжувався соціальною та економічною нестабільністю в країні, що додатково погіршило психологічний стан дітей, що перебували у зоні конфлікту. 2018 та 2019 роки відзначився загостренням економічної кризи, що створило додатковий тиск на вже вразливу соціальну та психологічну ситуацію серед дітей та їх сімей [27].

2020 рік був складним для дітей, що перебували у зоні конфлікту, з огляду на поширення пандемії COVID-19. Це призвело до додаткового обмеження доступу до медичної допомоги, освіти та інших основних послуг, що поглибило психологічні та соціальні труднощі сімей у військовій зоні. 2021 рік продовжив тенденцію нестабільності через подальше

розповсюдження пандемії, а також зростання соціально-економічних проблем, що виникли в результаті довготривалого конфлікту. Це викликало необхідність подальшої психологічної та соціальної підтримки для дітей та їхніх сімей у військовій зоні [25].

У 2022 році ситуація досягла емоційного піку та почалась повномасштабна війна, яка й досі забирає тисячі життів, у тому числі і дитячих. У зв'язку з цим і збільшилась робота соціальної служби та навантаження на неї. А, отже, відповідно і постало багато питань, для вирішення яких і створюються симпозиуми, наради та міжнародні угруповання у якості українських та європейських докторів соціальних наук. Перш за все потрібно вирішити питання допомоги на психологічному рівні [24].

Існує декілька шляхів психологічної підтримки для дітей військовослужбовців, спрямованих на допомогу їм у подоланні травматичного досвіду та поліпшення їхнього емоційного та психологічного благополуччя. Деякі з цих підходів включають:

1. Терапія та консультування: Психологічні консультанти та терапевти надають дітям можливість висловити свої емоції та почуття, а також надають підтримку та інструменти для подолання травматичного досвіду. Це може включати індивідуальну терапію, сімейну терапію або групові сесії [28].

2. Навчання стратегій саморегуляції та подолання стресу: Діти можуть вчитися різним стратегіям саморегуляції, таким як дихальні вправи, медитація, музикотерапія або художня терапія, які допомагають їм заспокоїтися та знизити рівень стресу [28].

3. Групова підтримка та спілкування з ровесниками: Участь у групових сесіях або клубах з подібним травматичним досвідом може надати дітям можливість спілкуватися з ровесниками, які розуміють їхні переживання. Це допомагає їм почуватися менш самотніми та ізольованими [28].

4. Навчання навичкам розв'язання конфліктів та підтримка у школі: Підтримка у школі може включати навчання навичкам соціальної взаємодії, які допомагають дітям побудувати позитивні взаємини з оточуючими та вирішувати конфлікти з навколишніми [28].

5. Сімейна підтримка та взаємодія: Важливою є також підтримка всієї сім'ї, включаючи батьків та близьких родичів, які можуть надати емоційну підтримку та створити сприятливі умови для відновлення психологічного благополуччя дітей [28].

Ці підходи до психологічної підтримки спрямовані на створення сприятливого середовища для дітей військовослужбовців, щоб допомогти їм подолати травматичний досвід та відновити емоційне благополуччя [28].

Деякі поради батькам, для підтримки дітей, які зіткнулися з військовими діями безпосередньо:

1. Безпорадність та пасивність (дитина – дуже спокійна, відчужена, дратівлива):

- частіше обіймайте свою дитину, садіть собі на коліна;
- заспокойте свою дитину, дайте їй відпочити;
- запропонуйте погратися чи помалювати;
- підкажіть, як можна захистити себе (наприклад, побудувати міцний будинок);

- переконайте, дитину що ви її захистите.

2. Мовчання (дитина не може сказати про те, що її турбує):

- не заставляйте дитину говорити, але вона повинна знати, що може до вас звернутися;

- використовуйте емоційно пестливі слова, щоб зрозуміти, що вона відчуває.

3. Страх (дитина боїться залишитися сама):

- дитина не повинна чути про ваші страхи;
- допоможіть дитині повірити в те, що ви її захистите;
- нехай дитина розповість вам про свої страхи;

- вигадайте, як дитині показати в ігровій формі, що їй страшно (наприклад, взяти вас за руку).
4. Невпевненість в безпеці (дитина думає, що небезпека ще близько, і від неї нікуди не дітися):
- знаходьте час пояснити дитині, що все в минулому;
 - намалюйте або покажіть, як ви далеко знаходитесь від небезпеки.
5. Повернення до старих звичок (смоктання пальця, нічне нетримання, дитяче мовлення, бажання посидіти на колінах):
- якщо дитина сходила під себе, змінійте одяг та постіль без коментарів;
 - ведіть себе стримано;
 - якщо поведінка погіршується, відведіть дитину до психолога, за потребою до лікаря .
6. Поганий сон (дитину мучать кошмари, боїться залишатися на ніч сама):
- переконайте дитину, що вона в безпеці;
 - перед сном розкажіть спокійну історію чи казку;
 - будьте поруч доки дитина не засне;
 - дайте їй можливість поспати разом з вами, але скажіть, що завтра вона повинна спати в своєму ліжку [23].

Члени сімей військовослужбовців, зокрема їх діти, відповідно до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та їх членів сім’ї” мають право на:

1. отримання медичної допомоги у військово-медичних закладах охорони здоров’я за відсутності за місцем їх проживання державних або комунальних закладів охорони здоров’я (крім військовослужбовців строкової військової служби та курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи) (*частина 2 статті 11*)[26] ;

2. на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України не більше одного разу на рік. Ця пільга надається за умови, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує трьох прожиткових мінімумів (крім військовослужбовців строкової військової служби) (*пункт 3 статті 11*) [26];

3. забезпечення службовими жилими приміщеннями, що повинні відповідати вимогам житлового законодавства за умови проживання разом з військовослужбовцями, (крім військовослужбовців строкової військової служби) (*абзац 3. пункт 1 статті 12*); членам сімей військовослужбовців, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення (*абзац 4. пункт 1 статті 12*) [26];

4. першочергове надання місця у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах незалежно від форм власності за місцем проживання їх сімей (*частина 4 статті 13*) [26];

5. безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом [26];

6. відшкодування витрат, пов'язаних з переїздом та перевезенням їх особистого майна залізничним, повітряним, водним і автомобільним (за винятком таксі) транспортом, бронюванням місць у готелях при направленні військовослужбовців у відрядження за рахунок коштів Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (*частина 9 статті 14*) [26];

7. надання місцевими радами позачергово місця дітям військовослужбовців та дітям військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби, у дитячих закладах за місцем проживання (*абзац 2. частина 5 статті 18*) [26].

Висновки до першого розділу. Отже, проаналізувавши інформацію, викладену вище, можемо зробити висновки:

I. Типи соціального супроводу

Результати дослідження вказують на різноманітні типи соціального супроводу, які застосовуються для підтримки родин військовослужбовців у зоні бойових дій. Зокрема, визначено:

1. Основні категорії соціального супроводу: Зазначено, що соціальний супровід може включати економічну, психологічну, медичну та освітню підтримку.

2. Роль сім'ї та громади: Виявлено, що важливою частиною соціального супроводу є взаємодія сім'ї та громади, що допомагає забезпечити повноцінну підтримку.

3. Проблеми інтеграції: Відзначено проблеми в інтеграції різних типів соціального супроводу та необхідність системного підходу.

II. Програми психосоціальної допомоги родин військовослужбовців:

Дослідження показало різноманітні програми психосоціальної допомоги для родин військовослужбовців у зоні бойових дій. Ключові висновки включають:

1. Багатоаспектний підхід: З'ясовано, що ефективні програми враховують різні аспекти, включаючи фізичне, психологічне та економічне благополуччя.

2. Потреба у персоналізації: Відзначено, що успішні програми мають персоналізований підхід до потреб кожної родини.

3. Виклики в імплементації: Виявлено виклики впровадження та поширення програм психосоціальної допомоги через обмежені ресурси та організаційні перешкоди.

Загальною тенденцією дослідження є розуміння важливості інтегрованого соціального супроводу та програм психосоціальної допомоги для родин військовослужбовців у зоні бойових дій. На підставі аналізу виділено декілька ключових аспектів:

1. Необхідність координації: Для досягнення оптимального ефекту важливо забезпечити взаємодію різних видів соціального супроводу та програм.

2. Важливість адаптабельності: Програми повинні бути адаптовані до унікальних потреб родин в зоні бойових дій.

3. Далі до подальших досліджень: Висунуті пропозиції для подальших досліджень з метою розвитку більш ефективних та доступних форм підтримки.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ РОДИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

2.1. Аналіз умов, інструментів вибірки дослідження.

Сучасні конфлікти створюють особливі виклики для родин військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій. Фізичне та психологічне впливи конфлікту можуть значно впливати на їхній побут, здоров'я та загальний стан. В цьому контексті, аналіз практичних аспектів є важливим етапом для розуміння суті проблеми та розробки конкретних заходів для подальшої підтримки.

Для оцінки потреб родин військовослужбовців було проведено опитування п'яти різних родин, чії чоловіки знаходяться на першій бойовій лінії, або ті, хто проживав у зоні бойових дій. Для збереження конфіденційності інформації, ми будемо використовувати лише позначення типу Родина А, Родина Б, Родина В, Родина Г, Родина Д.

Для практичної частини було обрано дві методики, які ми модифікували. Першою методикою є DRRI-P (Deployment Risk and Resilience Inventory - Parent Version) для оцінки емоційних потреб дітей та родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.

Опис структури методики DRRI-P (Deployment Risk and Resilience Inventory - Parent Version). Deployment Risk and Resilience Inventory - Parent Version (DRRI-P) є інструментом, розробленим для оцінки емоційного стану та ризиків, з якими стикаються сім'ї військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій. У контексті військових операцій, деплоймент та довготривале перебування у зоні бойових дій можуть створювати значний стрес та психологічний тиск на військовослужбовців та їхні сім'ї. DRRI-P спрямований на ідентифікацію цих важливих емоційних потреб та ризиків, що дозволяє розробляти ефективні підходи до підтримки та інтервенцій у сімейному контексті.

Ця методика оцінки спеціально розроблена з урахуванням умов військової служби та ускладнень, які вона може приносити для сімей. Вона дозволяє глибоко проаналізувати емоційний стан батьків та їхніх дітей, оцінити рівень стресу, а також виявити ресурси та стратегії, які можуть допомогти сім'ям подолати виклики, пов'язані з деплойментом та зонами бойових дій.

Призначенням DRRI-P є надання конкретної інформації про потреби та вразливості сімей військовослужбовців, а також створення підґрунтя для розробки програм та інтервенцій з метою підтримки цих сімей у складних умовах. Використання DRRI-P може бути корисним як у дослідженнях для розуміння емоційного стану сімей, так і у клінічній практиці для індивідуальної оцінки та розробки планів підтримки.

Другою ми обрали методику «Диференційної діагностики депресивних станів» (Додаток В), яку модифікували та застосували у вигляді інтерв'ю з членами родин, а саме батьками дітей, які перебували у зоні активних бойових дій чи на територіях, які були окуповані. Запитання передбачали розгорнуту відповідь для детального дослідження емоційного стану дітей в умовах військового конфлікту.

Оригінальна версія методики містить в собі 44 питання у вигляді анкети та передбачає 4 варіанта відповіді, які оцінюються від 0 до 3 балів. Повну версію анкети можемо подивитися у Додатку В.

Наступним методом дослідження психологічного стану неповнолітніх осіб у родині військовослужбовців, або родин, які перебували у зоні активних бойових дій було інтерв'ю.

Інтерв'ю – бесіда або письмове надання інформації, вибудована за певним планом через безпосередній контакт інтерв'юера з респондентом з обов'язковою фіксацією відповідей. В соціальній роботі використовується як один з основних методів збору первинної соціологічної інформації.

Дослідження проводилося на базі Куяльницького опорного закладу освіти Куяльницької сільської ради Подільського району Одеської області.

Приймали участь у інтерв'ю всі члени родин, військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій. Пропонуємо здійснити детальний аналіз соціально-психологічного портрету родин, які прийняли участь у дослідженні.

Оскільки, всі сім'ї є учасниками бойових дій, ми будемо дотримуватися конфіденційності та відмічати їх як Родина А, Родина В і тд.

Родина А. Дружина у офіційній декретній відпустці з 2023 року. Чоловік з дружиною виявили бажання прийняти активну участь у нашій науковій роботі, оскільки прожили 4 роки у окупації. На початку 2019 жінка перетнула кордон підконтрольної Україні території та познайомилась з чоловіком в місті Дніпро. У тому ж місті одружилися. На другий день повномасштабного вторгнення чоловік підписав контракт до лав ЗСУ. До вересня 2023 року проживали з чоловіком у Запорізькій області, поблизу села Пологи, за 117 км від лінії боїв. На жаль, декілька днів тому ми отримали звістку про смерть чоловіка під час виконання бойового завдання на рідному Херсонському напрямку. І чоловік, і дружина пройшли анкетування та інтерв'ю.

Родина В. У цій родині служить дружина, яка через три місяці виходить у офіційну декретну відпустку. Чоловік працює столяром на місцевій фабриці. У родині троє дітей, зовсім скоро стане четверо. Родина проживала у Артемовську до моменту окупації сусіднього села. Виїхали за день до окупації міста. Дружина три місяці була у гарячій точці на Бахмутському напрямку у якості бойового медика. Анкетування та інтерв'ю проходила і дружина і чоловік.

Наступна родина – Родина С, про себе розповідати майже не хотіли. Чоловік служить у лавах ЗСУ разом з дружиною у одному зводі з 2023 року. Мають одну доньку підлітка. Раніше проживали у місті Куп'янськ. Виїжджали під обстрілом, проходили так звану «Фільтрацію» від російських військових. У дослідженні приймала участь лише дружина.

Родина D. Дружина виховую сина самостійно. Рік тому, при виконанні бойового завдання, загинув її чоловік. Чоловік сам росіянин, але воював на стороні ЗСУ. Дружина з міста Ленінград. З 2016 року проживають в Подільську.

Родина I. У цій родині немає власних дітей, але з 2023 року вони виховують племінника, який залишився сиротою під час обстрілу Херсону. Чоловік служить у місті Запоріжжі, на першій бойовій лінії. Познайомила ми з цією родиною випадково, під час шкільного ярмарку восени. На жаль, у родини не стало п'ятьох близьких однооментно, під час артобстрілу влітку 2023 року.

У сучасних умовах військових конфліктів, деплоймент військовослужбовців у зони бойових дій часто відбувається в умовах екстремального стресу та небезпеки. Це може мати значний вплив на емоційний стан не лише самого військовослужбовця, але й його родини, зокрема дітей. Тому важливо ретельно дослідити цей аспект та зрозуміти, які саме емоційні потреби виникають у сімей військовослужбовців під час перебування у зоні бойових дій.

Вбачаємо, що аналіз практичних аспектів надасть глибоке уявлення про ситуацію та допоможе визначити ключові напрямки для подальших досліджень та розробки практичних рішень для поліпшення якості життя родин військовослужбовців у контексті зони бойових дій.

Також метою нашого дослідження є опис емоційного стану дітей, які перебувають у сім'ях військовослужбовців під час військового конфлікту, а також оцінка потреб цих родин у зоні бойових дій. Для досягнення цієї мети було обрано комбінований підхід, який включає інтерв'ю з батьками та анкетування, що дозволить отримати як кількісні, так і якісні дані щодо емоційного стану та потреб родин військовослужбовців.

Таким чином, важливо провести це дослідження для отримання глибшого розуміння впливу військових конфліктів на емоційне благополуччя дітей та потреби їхніх сімей у зоні бойових дій.

2.2. Результати дослідження сучасного стану соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій

Проведемо детальний розбір результатів дослідження.

Першою методикою нашого дослідження було анкетування, метою якого є оцінка якості соціально-матеріального стану родин та їх потреб. Розглянемо детально результати дослідження кожної родини. У анкетуванні приймали участь чоловік та дружина. Отож, первинне опитування Родини А, дає нам наступні свідчення. Пропонуємо спочатку розглянути відповіді чоловіка.

На запитання «Які з перелічених потреб ви вважаєте зайвими в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Доступ до збалансованих новин та інформаційних джерел, що сприяють психологічному комфорту».

У відповідях на питання «Які виклики ви зазнавали у забезпеченні основних життєвих потреб?» найбільш розповсюдженими є «Недостатність ресурсів»; та «Відсутність безпеки».

На запитання «Чи впливало конфлікт на ваш емоційний стан?», здебільшого стала схвальна відповідь «Частково вплинув».

На запитання «Які можливості у вас були для отримання медичної допомоги?» найбільш поширеною є відповідь «Були виїзні бригади».

У відповідях на питання «Як ви оцінюєте доступ до освіти в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш розповсюдженими є варіант «Обмежений».

На запитання «Як часто ви зазнавали стресових ситуацій?» найбільш поширеною є відповідь «Кілька разів на тиждень».

У відповідях на питання «Які додаткові ресурси вам необхідні були для підтримки вашої сім'ї у цей непростий час?» найбільш розповсюдженими є «Медична допомога»; «Психологічна допомога».

На запитання «Як часто у вас були думки, що кращого майбутнього вже не настане?» найбільш поширеною є відповідь «Два-три рази на тиждень».

У відповідях на питання «У який з запропонованих днів ви би повернулись ще раз?» найбільш розповсюдженими є «День, коли вам 10 років і ви відпочиваєте у бабусі на літніх канікулах».

На запитання «Чому ви досі залишаєтеся в Україні?» найбільш поширеною є відповідь «Не виїзний чоловік».

Відповіді дружин дещо відрізняються.

На запитання «Які з перелічених потреб ви вважаєте зайвими в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Доступ до збалансованих новин та інформаційних джерел, що сприяють психологічному комфорту».

У відповідях на питання «Які виклики ви зазнавали у забезпеченні основних життєвих потреб?» найбільш розповсюдженими є «Недостатність ресурсів»; «Відсутність безпеки».

На запитання «Чи впливало конфлікт на ваш емоційний стан? найбільш поширеною є відповідь «Частково вплинув».

У відповідях на питання «Які можливості у вас були для отримання медичної допомоги?» найбільш розповсюдженими є «Були виїзні бригади».

На запитання «Як ви оцінюєте доступ до освіти в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Обмежений».

У відповідях на питання «Як часто ви зазнавали стресових ситуацій?» найбільш розповсюдженими є «Кілька разів на тиждень».

На запитання «Які додаткові ресурси вам необхідні були для підтримки вашої сім'ї у цей непростий час?» найбільш поширеною є відповідь «Медична допомога»; «Психологічна допомога».

У відповідях на питання «Як часто у вас були думки, що кращого майбутнього вже не настане?» найбільш розповсюдженими є «Два-три рази на тиждень».

На запитання «У який з запропонованих днів ви би повернулись ще раз?» найбільш поширеною є відповідь «День, коли вам 10 років і ви відпочиваєте у бабусі на літніх канікулах».

На запитання Чому ви досі залишаєтеся в Україні? найбільш розповсюдженими є «Через брак потрібної інформації».

Щодо дослідження потреб та послуг маємо наступні результати.

1. Матеріальні потреби:

Учасники дослідження вказали на недостатність ресурсів та відсутність безпеки як виклики у забезпеченні основних життєвих потреб. Це може свідчити про те, що матеріальна складова потреб є високою серед родин, що перебувають у зоні конфлікту.

2. Психологічна підтримка:

Респонденти вказали на частковий вплив конфлікту на їхній емоційний стан. Це свідчить про необхідність психологічної підтримки для родин, які переживають стресові ситуації та тривогу через активні бойові дії.

3. Доступ до медичної допомоги:

Досліджувані вказали на наявність виїзних бригад як одну з можливостей отримання медичної допомоги. Це може свідчити про складні умови доступу до медичних закладів через обмеженість у ресурсах або через небезпеку на території конфлікту.

4. Доступ до освіти:

Респонденти відзначили обмежений доступ до освіти в умовах конфлікту. Це може вказувати на проблеми з навчальними закладами через обмеженість у безпеці та доступності до навчальних ресурсів.

5. Потреба в додатковій підтримці:

Учасники дослідження вказали на необхідність медичної та психологічної підтримки для своєї сім'ї. Це свідчить про високий рівень потреб в допомозі та підтримці для родин, які перебувають у зоні конфлікту.

Наступним буде детальний розгляд відповідей родини В. Відповіді чоловіка та дружини повністю співпали.

На запитання «Які з перелічених потреб ви вважаєте зайвими в умовах загострення конфліктної ситуації?», переважала відповідь «Недостаток доступу до безпечних місць для відпочинку та розваг, особливо з огляду на те, що сім'я перебувала у зоні активних бойових дій».

У відповідях на питання «Які виклики ви зазнавали у забезпеченні основних життєвих потреб?» найбільш розповсюдженими є «Недостатність ресурсів»; «Відсутність безпеки».

На запитання «Чи вплинув конфлікт на ваш емоційний стан?» найбільш поширеною є відповідь «Частково вплинув».

У відповідях на питання «Які можливості у вас були для отримання медичної допомоги?» найбільш розповсюдженими є «Були виїзні бригади».

На запитання «Як ви оцінюєте доступ до освіти в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Обмежений».

У відповідях на питання «Як часто ви зазнавали стресових ситуацій?» найбільш розповсюдженими є «Кілька разів на тиждень».

На запитання «Які додаткові ресурси вам необхідні були для підтримки вашої сім'ї у цей непростий час?» найбільш поширеною є відповідь «Медична допомога»; «Психологічна допомога».

У відповідях на питання «Як часто у вас були думки, що кращого майбутнього вже не настане?» найбільш розповсюдженими є «Один раз у два-три тижні».

На запитання «У який з запропонованих днів ви би повернулись ще раз?» найбільш поширеною є відповідь «День, коли ви стали батьком\матір'ю».

У відповідях на питання «Чому ви досі залишаєтеся в Україні?» найбільш розповсюдженими є «Через особисті переконання».

Щодо дослідження потреб та послуг маємо наступні результати.

1. Зайвість потреб умовах конфлікту:

Враховуючи досвід дружини як бойового медика в гарячій точці, вона може вважати матеріальні потреби та доступ до медичної допомоги

надзвичайно важливими для родини, особливо з огляду на її майбутній декретний відпустку та народження четвертого дитини.

2. Вплив конфлікту на емоційний стан:

Через досвід перебування у гарячій точці на Бахмутському напрямку, дружина може відчувати серйозний вплив конфлікту на свій емоційний стан та стан сім'ї в цілому. Вона може висловлювати потребу в психологічній підтримці для себе та для чоловіка та дітей.

3. Доступ до освіти:

Враховуючи переїзд з Артемівська через окупацію сусіднього села, дружина може відчувати обмежений доступ до освітніх ресурсів для своїх дітей. Вона може вважати це серйозною проблемою, особливо з огляду на майбутнє навчання їх дітей.

4. Додаткові ресурси та підтримка:

З урахуванням тяжкої роботи як бойового медика та відповідальності за дітей, дружина може висловлювати потребу в додатковій медичній та психологічній підтримці для себе та для своєї сім'ї.

Відповіді родини С здивували своєю відвертістю. У анкетуванні брала участь лише дружина, оскільки чоловік перебуває безпосередньо у зоні активних бойових дій.

На запитання «Які з перелічених потреб ви вважаєте зайвими в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Матеріальні потреби».

У відповідях на питання «Які виклики ви зазнавали у забезпеченні основних життєвих потреб?» найбільш розповсюдженими є «Держава забула про нас зовсім».

На запитання «Чи вплинув конфлікт на ваш емоційний стан?» найбільш поширеною є відповідь «Залишив відбиток на все життя».

У відповідях на питання «Які можливості у вас були для отримання медичної допомоги?» найбільш розповсюдженими є «Не було жодної можливості».

На запитання «Як ви оцінюєте доступ до освіти в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Взагалі ніякого доступу».

У відповідях на питання «Як часто ви зазнавали стресових ситуацій?» найбільш розповсюдженими є «Щодня, щосекунди (дописано поруч ручкою)».

На запитання «Які додаткові ресурси вам необхідні були для підтримки вашої сім'ї у цей непростий час?» найбільш поширеною є відповідь «Всі».

У відповідях на питання «Як часто у вас були думки, що кращого майбутнього вже не настане?» найбільш розповсюдженими є «Більше двох разів на день».

На запитання «У який з запропонованих днів ви би повернулись ще раз?» найбільш поширеною є відповідь «Більше ніякий».

У відповідях на питання «Чому ви досі залишаєтеся в Україні?» найбільш розповсюдженими є «Через особисті страхи».

Щодо дослідження потреб та послуг маємо наступні результати.

1. Матеріальні потреби:

Дружина вказала на недостатність ресурсів як один з викликів у забезпеченні основних життєвих потреб. Це свідчить про високу потребу в фінансовій підтримці для забезпечення сім'ї та їхнього добробуту.

2. Психологічний стан:

Частковий вплив конфлікту на емоційний стан дружини може свідчити про необхідність психологічної підтримки та допомоги у збереженні її психічного здоров'я.

3. Доступ до медичної допомоги:

Відповідь про відсутність можливостей для отримання медичної допомоги свідчить про необхідність поліпшення медичної інфраструктури та доступу до лікування для сімей у зоні конфлікту.

4. Доступ до освіти:

Обмежений доступ до освіти також відзначається, що може вказувати на проблеми з отриманням освіти для дітей та дорослих у цій області.

Потреба в додатковій підтримці:

Відповіді також можуть вказувати на потребу у додатковій медичній та психологічній підтримці для сім'ї, особливо у зв'язку зі стресом та травмами, пов'язаними з конфліктом.

Загальний аналіз відповідей дружини дозволяє зрозуміти, що її родина має високі потреби в матеріальній, медичній, психологічній та освітній підтримці у зоні активних бойових дій. Це вимагає негайних заходів для надання їм необхідної допомоги та підтримки в умовах конфлікту.

Пропоную також розглянути відповіді родини D. Складність проведення анкетування обумовлена пригніченим психологічним станом дружини після нещодавньої втрати чоловіча. Відповіді були надані лише на п'ять питань з десяти, оскільки у опитаної почалась панічна атака від оголошення повітряної тривоги у нашому районі. Останні п'ять запитань були закреслені ручкою.

На запитання «Які з перелічених потреб ви вважаєте зайвими в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Держава забезпечує всім необхідним, тому зайвого немає».

У відповідях на питання «Які виклики ви зазнавали у забезпеченні основних життєвих потреб?» найбільш розповсюдженими є «Відсутність безпеки».

На запитання «Чи вплинув конфлікт на ваш емоційний стан?» найбільш поширеною є відповідь «безпосередньо».

У відповідях на питання «Які можливості у вас були для отримання медичної допомоги?» найбільш розповсюдженими є «Приїжджали волонтери».

На запитання «Як ви оцінюєте доступ до освіти в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Доступ є, немає сил».

Щодо дослідження потреб та послуг маємо наступні результати.

1. Матеріальні потреби:

Дружина відзначає наявність ресурсів для забезпечення основних потреб сім'ї, особливо у зв'язку з втратою головного годувальника .

2. Психологічна підтримка:

Висловити потребу в психологічній підтримці через стрес та травму, пов'язану зі смертю чоловіка під час бойових дій, а також через загальну напруженість в умовах конфлікту.

3. Доступ до освіти:

Доступ до освіти обмежений через небезпеку, що виникає у зв'язку зі ситуацією конфлікту, але наявний як такий.

4. Фінансова підтримка:

Високі витрати на життя в умовах конфлікту, включаючи оплату житла та медичні витрати, можуть відображати потребу в фінансовій підтримці для забезпечення базових потреб сім'ї.

Останньою була родина І , яка також перебуває у важкому психологічно-емоційному стані, через втрату близьких людей.

Розглянемо відповіді дружини, оскільки чоловік відмовився проходити анкетування.

На запитання «Які з перелічених потреб ви вважаєте зайвими в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Потреби у збереженні здоров'я».

У відповідях на питання «Які виклики ви зазнавали у забезпеченні основних життєвих потреб?» найбільш розповсюдженими є «Недостатність ресурсів».

На запитання «Чи вплинув конфлікт на ваш емоційний стан?» найбільш поширеною є відповідь «Частково вплинув».

У відповідях на питання «Які можливості у вас були для отримання медичної допомоги?» найбільш розповсюдженими є «Не було жодної можливості».

На запитання «Як ви оцінюєте доступ до освіти в умовах загострення конфліктної ситуації?» найбільш поширеною є відповідь «Обмежений».

У відповідях на питання «Як часто ви зазнавали стресових ситуацій?» найбільш розповсюдженими є «Щодня».

На запитання «Які додаткові ресурси вам необхідні були для підтримки вашої сім'ї у цей непростий час?» найбільш поширеною є відповідь «Психологічна допомога».

У відповідях на питання «Як часто у вас були думки, що кращого майбутнього вже не настане?» найбільш розповсюдженими є «Два-три рази на тиждень».

На запитання «У який з запропонованих днів ви би повернулись ще раз?» найбільш поширеною є відповідь «День, коли вам 10 років і ви відпочиваєте у бабусі на літніх канікулах».

У відповідях на питання «Чому ви досі залишаєтеся в Україні?» найбільш розповсюдженими є «Через брак потрібної інформації».

Щодо дослідження потреб та послуг маємо наступні результати.

1. Матеріальні потреби:

Відзначила, що матеріальні потреби залишаються важливими, зокрема з огляду на виховання племінника та можливу потребу в забезпеченні основних потреб сім'ї.

2. Психологічна підтримка:

Висловила потребу в психологічній підтримці як для себе, так і для племінника, з огляду на травматичні обставини, пов'язані зі смертю близьких під час обстрілу.

3. Медична допомога:

Враховуючи військовий конфлікт та ризики, пов'язані з ним, відзначила обмежений доступ до медичної допомоги та можливі складнощі у забезпеченні необхідного лікування.

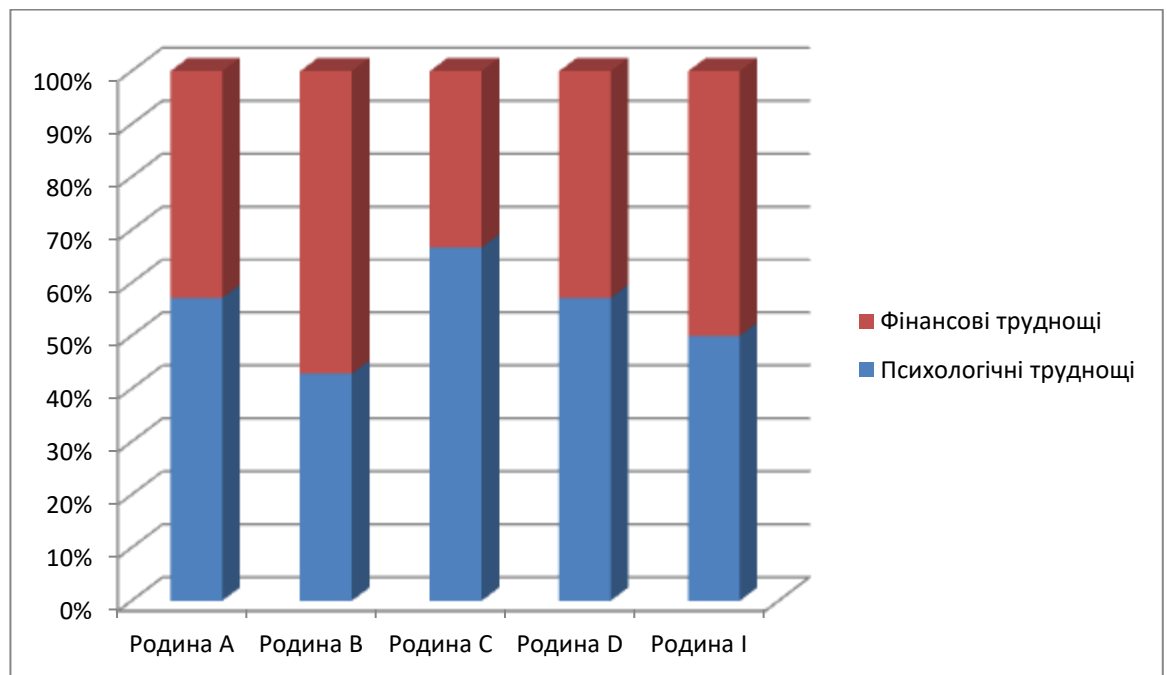
4. Доступ до освіти:

Відмітила, що доступ до освіти обмежений через обставини конфлікту та можливу нестабільність у шкільній системі.

5. Фінансова підтримка:

Відзначила потребу в фінансовій підтримці для забезпечення потреб племінника та покриття витрат на медичні та освітні послуги.

На основі відповідей учасників, для зручності створюємо криву, де обумовлюємо середнє значення відштовхуючись від оцінки відповідей від 1 до 5 та визначмо співставлення фінансових труднощів у родині та психологічних труднощів:

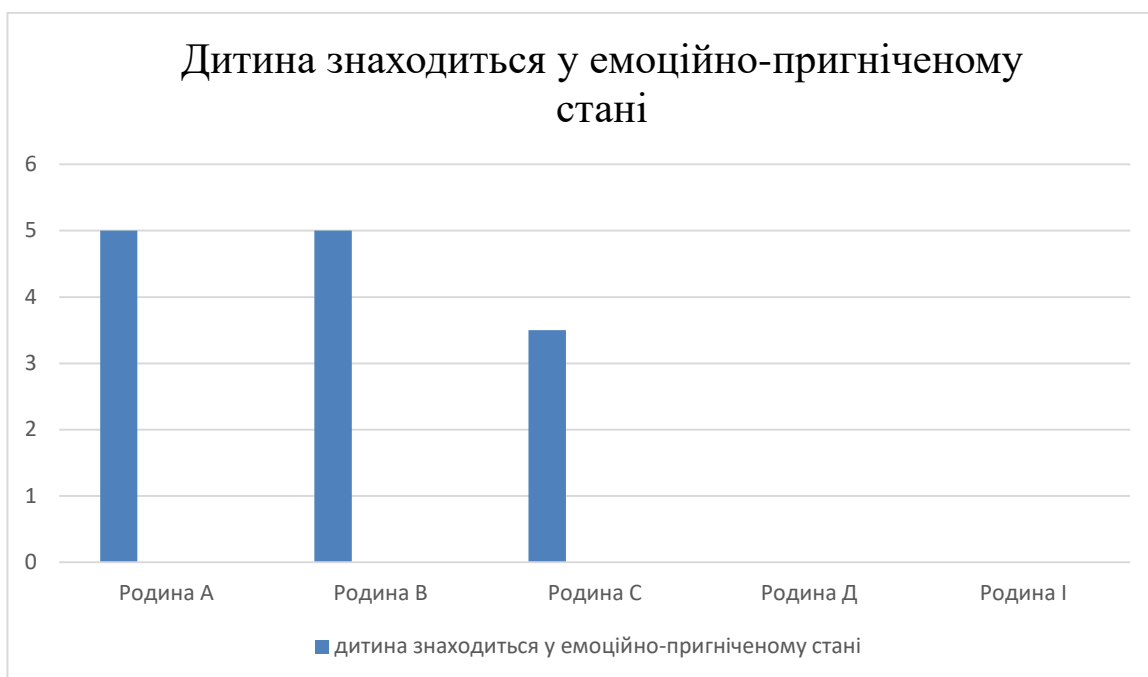

Малюнок 2.1.

Наступним методом дослідження психологічного стану неповнолітніх осіб у родині військовослужбовців, або родин, які перебували у зоні активних бойових дій було інтерв'ю.

Першим питанням було «Як часто ви помічаєте, що ваша дитина знаходиться у емоційно-пригніченому стані?».

Три родини з п'яти опитаних не відмічають змін у емоційній сфері своїх вихованців. Дві родини, які опікають усиновлених дітей відмічають загострення емоційного стану протягом початку активних бойових дій, особливо виражено під час оголошення повітряної тривоги.

Малюнок 2.2.

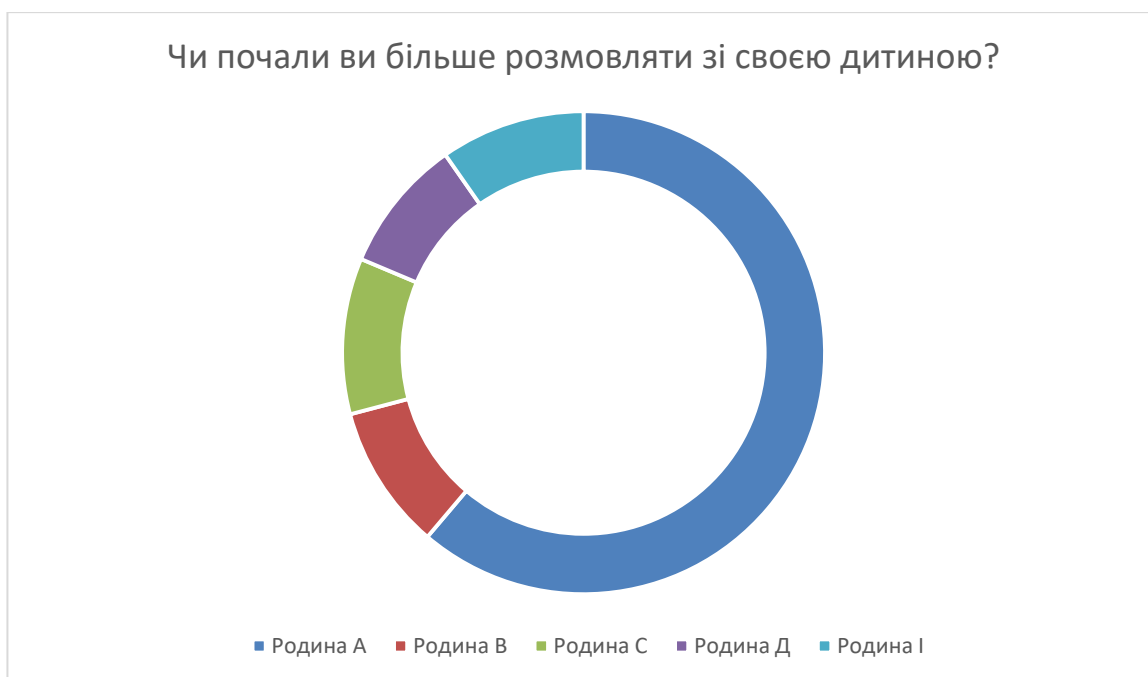
Далі було питання «Чи виникає у вас думка, спостерігаючи за поведінкою вашої дитини, що вона наче «подорослішала» за останні два роки на фоні загострення політичної ситуації у країні?»

Дві родини з п'яти відмітили різкий «стрибок» психо-моторного розвитку дітей протягом останніх двох років, який не пов'язаний з фізіологічним розвитком особистості. Одна родина зауважила, що важко відповісти на дане питання. Дві інших родини не виявили змін, «діти дорослішають відповідно своєму віку, не залежно від політичної ситуації».

Малюнок 2.3.

На питання «Як часто ваша дитина розповідає про своє майбутнє, мріє та розмірковує про майбутнє?» всі п'ять родин відповіли однаково. Їх діти мріють та фантазують щодня.

Наступне питання «Чи почали ви більше розмовляти зі своєю дитиною?» змусило задуматися всіх опитаних. Як виявилось, тільки одна родина почала приділяти більше уваги своїй дитині з початком повномасштабного вторгнення. Інші чотири родини, навпаки, більше уваги приділяють роботі та побутовим справам.

Малюнок 2.4.

На питання «Чи знає ваша дитина про професію свого батька(матері) військового?» однозначна відповідь «Так!» у всіх.

«Чи запитувала вас дитина про значення слова «смерть» після почутих новин або діалогів дорослих?» і, як виявилось, жодна дитина не спитала значення слова «смерть» у батьків чи опікунів. Більшість опитуваних пов'язує цю закономірність з популяризацією соціальних мереж та мережі Інтернет.

Питання «Чи відчуває ваша дитина емоційний дискомфорт, коли чує слова «війна», «прильот», «орки» і тп» викликало агресивну реакцію у двох сімей. Три з двох відмічають, що почали рідше казати подібні слова перед

дитиною, аби не викликати негативні асоціації та спогади, пов'язані з військовим станом у країні.

Питання «Як ваша дитина реагувала на гучні звуки після почутих вибухів» вразило всіх опитаних, оскільки, як виявилось, не тільки діти, а й опікуни/батьки відмічають страх гучних та різких звуків поруч. Пояснення, зрозуміло, не потрібне.

«Чи плануєте ви з дітьми залишатися в Україні жити?» однозначна, на подив, відповідь «Так!». Лише одна родина трохи задумалась перед відповіддю.

На запитання «Чого вам зараз не вистачає найбільше (окрім мирного неба та матеріальних благ)?» пропонуємо послухати відповідь кожної опитаної родини.

1. Родина А: « Собаки з колишнього дому у рідному місті» - дружина.
«Інструментів, які залишилися у окупованому гаражі» - чоловік
2. Родина В: « Найкращої подруги, яка загинула два роки тому»
3. Родина С: «Морозива»
4. Родина D: « Бабусі, яка зараз на тимчасово окупованій території»
5. Родина І: «Повернутися у минуле і змінити все»

На питання «Що б ви порадили людям, які досі залишаються у зоні бойових дій?» одноголосна відповідь – «Виїжджати якомога скоріше».

Останнє питання «Опишіть майбутнє України одним словом (цензурним)» відповідь на яке звучить як міні-висновок дослідження:

1. Родина А: «Лелеки» - дружина.
«Квіти» - чоловік
2. Родина В: «Перемога»
3. Родина С: «Пам'ять»
4. Родина D: «Ветерани»
5. Родина І: « Скорбота (ще багато років за всіма привезеними на щиті)»

Інтерв'ю з родинами, які перебувають у зоні активних бойових дій або є родинами військовослужбовців, дозволяє зрозуміти важливі аспекти психологічного стану та потреб цих сімей.

По-перше, важливо відзначити, що не всі діти виявляють ознаки емоційного стресу через конфліктну ситуацію. Однак деякі з них можуть відчувати пригнічений стан, особливо під час оголошення тривоги. Це варто враховувати при організації психологічної підтримки.

По-друге, спостереження за поведінкою дітей показує, що у деяких випадках вони можуть "подорослішати" у психомоторному плані, не зважаючи на свій вік. Це може бути пов'язане зі змінами в соціальному середовищі.

По-третє, важливо надавати увагу комунікації з дітьми під час конфлікту, адже це може вплинути на їх емоційний стан і розвиток.

По-четверте, родини показують різні стратегії взаємодії зі своїми дітьми, зокрема щодо початку більш інтенсивних розмов. Це може свідчити про потребу у підтримці сімейних взаємин під час конфлікту.

Нарешті, важливо розуміти, як діти сприймають та реагують на ситуацію конфлікту, щоб надати їм необхідну підтримку та розуміння.

Усі ці висновки показують, що психологічна підтримка для родин, які перебувають у зоні активних бойових дій, або мають близьких військовослужбовців, є надзвичайно важливою для забезпечення їхнього благополуччя та психологічного здоров'я.

На останок, для більш детального дослідження емоційного стану родин, ми використали метод диференційної діагностики депресивних станів у дітей та дорослих. Всі члени родин пройшли тестування та, для кращого розуміння результатів, ми створили загальну таблицю з розшифровкою даних.

Таблиця 2.1.

«Результати дослідження діагностики депресивних станів у дітей та дорослих»

Опитаний	Бали	Результати дослідження
Чоловік родина А	5	– депресія відсутня, або незначна. Присутній іноді негативний настрій, відчуття апатії, без поглиблення або відчуття зацикленості
Дружина родина А	2	– депресія мінімальна. Гіпотимія (знижений настрій) та іноді відчуття апатії продовженої дії
Дружина родина В	6	– депресія легкого ступення з гіпотимією та апатією, іноді розгубленість дій
Дружина родина С	7	– депресія мінімальна. Гіпотимія (знижений настрій) та іноді відчуття апатії продовженої дії
Дружина родина D	5	– депресія легкого ступення з гіпотимією та апатією, іноді розгубленість дій
Дружина родина І	8	– депресія важкого ступення з вираженою апатією, гіпотимією, емоційною тривогою та внутрішніми страхами

Це дослідження має велике практичне значення, оскільки результати нададуть можливість краще зрозуміти, як військові конфлікти впливають на сімейне середовище та які саме ресурси та підтримка можуть бути необхідні для ефективного супроводу родин військовослужбовців. Дані, отримані в рамках цього дослідження, також можуть бути корисними для розробки програм підтримки та інтервенцій у зоні бойових дій, спрямованих на покращення емоційного стану та благополуччя дітей у цих сім'ях.

2.3. Рекомендації, щодо покращення стану соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій

За результатами експериментального дослідження, на основі виявлених проблемних питань спробуємо укласти рекомендації щодо покращення стану соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.

В результаті опитування визначено, що соціальний супровід як оновлений напрям діяльності в загальній системі морально-психологічного забезпечення збройних сил України засвідчив свою актуальність та потребу в розвитку, нарощуванні спроможностей. Докорінна трансформація управління соціальною роботою в збройних силах України, побудова ефективної вертикалі керівництва процесами моніторингу та своєчасного реагування на потреби особового складу засвідчила ряд прогалин. Зокрема, стосовно соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, удосконалення системи роботи з підтримки родин.

Основними завдання соціального супроводу військовослужбовців і членів їхніх сімей є захист соціальних норм та гарантій; запровадження інноваційних моделей роботи з персоналом; проведення заходів для зниження рівня соціальної напруги та стабілізації соціальної стабільності; систематичне дослідження соціальних процесів; адаптація військовослужбовців до змінених умов, робота з сім'ями військовослужбовців.

I. Розробка та впровадження спеціалізованих програм підтримки

Психологічна підтримка:

1. Створення центрів психологічної реабілітації для членів родин військовослужбовців.

2. Організація регулярних груп підтримки та індивідуальних консультацій з психологами.

3. Проведення тренінгів з подолання стресу та розвитку навичок емоційного самоконтролю.

Соціальна адаптація:

1. Програми адаптації для дітей військовослужбовців у школах, включаючи спеціалізовані заняття та консультації.

2. Курси перекваліфікації та підвищення кваліфікації для дружин/чоловіків військовослужбовців.

II. Підвищення кваліфікації соціальних працівників

Навчальні програми:

1. Впровадження регулярних курсів підвищення кваліфікації для соціальних працівників.

2. Залучення міжнародних експертів для обміну досвідом та проведення майстер-класів.

Спеціалізація:

1. Створення спеціалізованих напрямків роботи у соціальних службах для підтримки родин військовослужбовців.

2. Забезпечення соціальних працівників доступом до сучасних методик та інструментів роботи.

III. Покращення координації між державними та недержавними організаціями

Єдиний координаційний центр:

1. Створення центрального органу для координації діяльності всіх служб та організацій, які надають підтримку родинам військовослужбовців.

2. Розробка єдиної бази даних для обміну інформацією та забезпечення ефективної допомоги.

Співпраця з НДО:

1. Активна співпраця з неурядовими організаціями, волонтерськими рухами та благодійними фондами.

2. Спільні проекти та програми для забезпечення комплексної підтримки родин.

IV. Забезпечення належного фінансування

Державні кошти:

1. Збільшення фінансування державних програм підтримки родин військовослужбовців.
2. Введення додаткових пільг та компенсацій для родин.
3. Залучення приватних інвестицій:
4. Стимулювання приватних компаній до участі в соціальних проектах через податкові пільги.
5. Пошук міжнародних грантів та фінансової допомоги.

V. Спрощення процедур надання допомоги

Цифровізація послуг:

1. Впровадження електронних систем для подання заявок та отримання допомоги.
 2. Розробка мобільних додатків для спрощення доступу до соціальних послуг.
- ##### Зменшення бюрократії:
1. Оптимізація процесу оформлення документів та скорочення термінів розгляду заявок.
 2. Створення «єдиного вікна» для отримання всіх видів соціальної допомоги.

VI. Підвищення поінформованості

Інформаційні кампанії:

1. Проведення інформаційних кампаній щодо доступних соціальних послуг для родин військовослужбовців.
2. Видання інформаційних брошур, створення веб-сайтів та гарячих ліній для консультацій.

Освітні програми:

1. Включення тематики соціальної підтримки військових родин до навчальних програм у школах та університетах.

2. Організація семінарів та вебінарів для підвищення обізнаності населення.

Отже, організація й здійснення соціального супроводу насамперед передбачає визначення індивідуальних проблем і потреб військовослужбовців та членів їхніх сімей.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Відповідно до першого завдання розкрито теоретичні аспекти соціального супроводу родин військовослужбовців. Проаналізовано принципи професійної самореалізації соціального працівника в контексті соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій, відображає актуальні вимоги до фахівців у сфері соціальної допомоги.

Особливості професійної етики соціальних працівників в контексті соціального супроводу родин військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій, визначаються не лише загальними принципами гуманності та поваги до людської гідності, але й особливими вимогами конфіденційності, розуміння та підтримки важливості сімейних зв'язків та психологічної стійкості в умовах стресу. Необхідність вдосконалення системи професійної підготовки соціальних працівників полягає у забезпеченні їхньої здатності адаптуватися до складних життєвих ситуацій, виявленні гнучкості та креативності у вирішенні проблем, а також у засвоєнні навичок, спрямованих на підтримку сімейної єдності та психологічної підтримки учасників війни. Розвиток етичних засад та компетентностей соціальних працівників у цій галузі є ключовим для ефективного та людяного соціального супроводу родин військовослужбовців у зоні бойових дій.

Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями відіграє важливу роль у забезпеченні їхнього соціального благополуччя та психологічної підтримки. Соціальні працівники відповідають за вивчення потреб та особливостей цієї соціальної групи, організують та здійснюють різноманітні заходи з соціальної та психологічної допомоги. Їхня діяльність спрямована на підтримку адаптації військовослужбовців до умов цивільного життя, підтримку їхнього психологічного стану та сприяння створенню умов для здоров'я та добробуту сімейних утворень військових. Такий підхід

дозволяє забезпечити повноцінну підтримку та допомогу військовослужбовцям та їхнім родинам у важкий період їхнього ж

2. Відповідно до другого завдання здійснено аналіз наявних програм та ініціатив соціального супроводу для родин військовослужбовців та їх ефективності. Проаналізовані програми психосоціальної допомоги бойових дій родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій, свідчать про різноманітність та значимість існуючих ініціатив у цій сфері. Програми психосоціальної підтримки спрямовані на вирішення складних проблем, з якими стикаються ці родини, включаючи стресові ситуації, психологічні труднощі та соціальні потреби.

Систематичний аналіз програм психосоціальної допомоги дозволяє виявити їхні переваги та недоліки, а також визначити ключові напрямки подальшого розвитку. Зокрема, важливо забезпечити доступність цих програм для всіх родин військовослужбовців, підвищити їхню ефективність та адаптованість до конкретних потреб родин у зоні бойових дій.

Аналіз сучасної фінансової політики, спрямованої на захист суверенітету держави, надає підстав для визначення та вирішення ключових завдань щодо фінансування Збройних Сил України. В умовах трансформаційних процесів у фінансовій системі важливо забезпечити адекватне фінансування військових потреб та модернізації оборонної галузі. Це передбачає не лише ефективне використання фінансових ресурсів, а й розвиток механізмів контролю за їхнім використанням. Тільки завдяки цьому зможе забезпечитися надійний захист національної безпеки та суверенітету України.

Здійснений аналіз дає підстави для висновку про необхідність подальшого вдосконалення та розширення програм психосоціальної допомоги для бойових дій родин військовослужбовців. Важливо забезпечити цілеспрямовану підтримку, спрямовану на зміцнення сімейних зв'язків, психологічну стійкість та соціальну інтеграцію учасників війни та їхніх сімей.

3. Відповідно до третього завдання емпірично досліджено проблему ефективності соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.

За результатами проведеного опитування «Оцінка потреб родин військовослужбовців» було сформовано об'єктивну оцінку соціально-психологічного та матеріального забезпечення родин захисників Батьківщини. Опитування показало, що 60% родин військовослужбовців усвідомлюють свої потреби, які виникають внаслідок знаходження одного з членів сім'ї у військовій службі або через проживання в зоні бойових дій. Виявлено, що серед соціальних потреб родин військовослужбовців найбільш поширені бажання отримати психологічну підтримку, отримати інформацію щодо прав та пільг, а також забезпечення соціальних послуг у разі потреби, а також частина опитаних вказала на матеріальні потреби, такі як фінансова допомога або допомога у здобутті роботи для забезпечення сімейного бюджету.

Опитування свідчить про необхідність надання допомоги родинам в адаптації до нових умов життя, зокрема, після повернення військовослужбовця з військової місії або зони бойових дій.

Другою методикою дослідження стало інтерв'ю, для дослідження психологічного стану неповнолітніх осіб у родині військовослужбовців, або родин, які перебували у зоні активних бойових дій.

За результатами опитування, більшість родин не помічає змін у емоційному стані своїх дітей, проте вказують на загострення ситуації у періоди активних бойових дій. Деякі родини відмічають різкий розвиток психо-моторних навичок дітей за останні два роки, який не пов'язаний з фізіологічним розвитком. Більшість родин не почали більше спілкуватися з дітьми, навпаки, більше уваги приділяють роботі та побутовим справам. Деякі діти реагують агресивно на військові теми, а батьки стали рідше вживати такі слова перед ними, щоб уникнути негативних асоціацій.

4. Відповідно до четвертого завдання укладено рекомендації, щодо покращення стану соціального супроводу родин військовослужбовців, що перебувають у зоні бойових дій.

Зокрема, за результатами експериментального дослідження, вважаємо за доцільне підвищити увагу до питання розробки та впровадження спеціалізованих програм підтримки, у тому числі: створення центрів психологічної реабілітації для членів родин військовослужбовців; організація регулярних груп підтримки та індивідуальних консультацій з психологами; проведення тренінгів з подолання стресу та розвитку навичок емоційного самоконтролю.

Щодо соціальної адаптації, то бачимо за необхідне: розробки та впровадження програм адаптації для дітей військовослужбовців у школах, включаючи спеціалізовані заняття та консультації; та курси перекваліфікації та підвищення кваліфікації для дружин/чоловіків військовослужбовців.

Важливим на нашу думку є підвищення кваліфікації соціальних працівників, залучення міжнародних експертів для обміну досвідом та проведення майстер-класів.

Необхідним є покращення координації між державними та недержавними організаціями та забезпечення належного фінансування

Отже, результати дослідження підтверджують важливість соціальної та психологічної підтримки для родин військовослужбовців у періоди бойових дій, а також необхідність звернення уваги на психологічний стан дітей у цей період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт. Стан виконання бюджетних програм з питань соціального захисту учасників війни України проти російської агресії. Юридична сотня. URL: <https://legal100.org.ua/wpcontent/uploads/2018/06/budjetu-2018.pdf> (дата звернення: 09.05.2024).
2. Біла книга: аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх сімей в Україні. Юридична сотня URL: <https://legal100.org.ua/analytics/bilakniga-analiz-sistemi-derzhavnoyi-pidtrimki-veteraniv-ta-yih-simey-v-ukrayini/> (дата звернення: 09.05.2024)
3. Благодійна допомога учасникам АТО та членам їхніх сімей. Ірина Петрусенко, експерт, ЛІГА: ЗАКОН. URL: https://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ007224 (дата звернення: 09.05.2024).
4. Благодійна організація «Іпотерапевтичний центр «Спіріт»». SPIRIT. URL: <https://hippotherapy.in.ua> (дата звернення: 09.05.2024).
5. Бук М. Соціальне обслуговування осіб з інвалідністю в реабілітаційних установах України. Entrepreneurship, Economy and Law. 2020. № 9. С. 82–89. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.15>. (дата звернення: 09.05.2024).
6. ВЕТ ФРАН – Програма адаптації військовослужбовців (Франчайзинг для Ветеранів). URL: <http://fdf.org.ua/vet-fran> (дата звернення: 09.05.2024).
7. Горбенко С. В., Хома В. В., Шпанчук Г. В. Досвід адаптації військовослужбовців до цивільного життя в США. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил. 2014. № 2. С. 42–44.
8. Гордієнко Є. П. Залучення ветеранів України до підприємницької діяльності через бізнес-модель франчайзингу. International Scientific-Practical Conference Global marketing: analysis and challenges of our time: Conference Proceedings, May 16-17th, 2019. Batumi, Georgia, P. 72–75.

9. Гордієнко Є. П. Інституційне забезпечення реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2020. № 2 (58). С. 231–239.

10. Гордієнко Є. П. Формування системи надання послуг соціальнопсихологічної реабілітації ветеранам війни. Науково-практичне забезпечення децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах: матеріали наук.-практ. конф., 18 квітня 2018 року. Харків. URL: http://ipk.edu.ua/krugli_stoli/materials/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%202018.pdf

11. Гостєва О. М. Європейський досвід взаємодії органів державної влади та громадських організацій. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1124>. (дата звернення 09.05.2024).

12. Гриб А. Є. Соціальна дезадаптація учасників бойових дій та особливості її профілактики та психокорекції. Актуальні питання медичної психології : науковий журнал. URL : <http://medpsychology.pp.ua/> (дата звернення 09.05.2024).

13. Група Активної Реабілітації - Всеукраїнське Об'єднання. Група активної реабілітації. URL: <https://gar.org.ua>. (дата звернення 09.05.2024).

14. Гусак О. Г. Світовий досвід вироблення державної політики щодо формування міжпрофесійної мобільності військовослужбовців. Державне будівництво, 2008. № 1. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_75 (дата звернення: 09.05.2024).

15. Дацюк І. П. Механізми соціального захисту військовослужбовців у трансформаційному суспільстві : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Донецьк, 2010. 20 с

16. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики: підручник / за заг. ред. В. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

17. Деякі питання Державної соціальної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2019 №1053. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-2019-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2024).

18. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 №1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2024).

19. Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів: постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

20. Деякі питання організації та забезпечення підготовки збірної команди України та її участі у 2020 році в міжнародних спортивних змаганнях “Ігри Нескорених”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.07.2019 №393-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-2019-%D1%80> (дата звернення: 09.05.2024)

21. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini> (дата звернення: 09.05.2024).

22. Єлагін В. П., Благовестов М. О. Особливості та тенденції розвитку неформальної освіти в Україні. Державне будівництво: зб. наук. пр. Х. : Видво ХарPI НАДУ «Магістр», 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2019_1_14 (дата звернення: 09.05.2024)

23. Єлагін В. П., Луговенко Н. В., Афанасьєва Ю. В. Соціально-економічні чинники впливу суб'єктів суспільних відносин на розвиток ринку праці в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. Вип. 1 (28). С. 495–506.

24. Жадан О. В. Людський чинник реалізації державної політики розвитку інноваційної економіки. Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. Вип. 1 (68). С. 92–99. 64. Звіт про виконання

25. Конституція України (статті 3,17,46): Закон України . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

26. Концепція Державної цільової програми забезпечення реалізації права на житло осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на період до 2025 року: проект розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.09.2020 р. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proprovedennya-elektronnih-konsultacij>

27. Куди звертатися ветеранам АТО/ООС для реабілітації. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/kudi-zvertatisja-veteranam-atoos-dlja-reabilitacii> (дата звернення: 09.05.2024).

28. Мисюра В.Ф. Психологічна реабілітація військовослужбовців В. Ф. Мисюра. М., 1995. – 283 с. URL.: <https://studfiles.net/preview/4019954/page:5/> (дата звернення: 09.05.2024).

29. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я. URL: https://moz.gov.ua/uploads/2/11374-9898_dn_20181221_2449.pdf (дата звернення 09.05.2024).

30. Офіційний сайт Комітету Верховної ради з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. URL: http://komspip.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73202.html (дата звернення 09.05.2024).

31. Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua> (дата звернення 09.05.2024).

32. Питання діяльності Міністерства у справах ветеранів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2018 №986. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2018-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2024).

33. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

34. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

35. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

36. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

37. Про основи національного спротиву: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

38. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

39. Про соціальні послуги: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

40. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#n53> (дата звернення: 09.05.2024).

41. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист”: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.05.2024).

42. Про затвердження Концепції програми розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил України на період до 2020 року: Наказ Міністерства оборони України від 26.07.2017 №389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0389322-17#Text> (дата звернення 09.05.2024).

43. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 №497. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2017-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2024).

44. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 №413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2024).

45. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichnidoslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2> (дата звернення: 09.05.2024).

46. Розвиток електронних послуг. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitokelektronnih-poslug> (дата звернення: 09.05.2024).
47. Романенко Є. О. Державно-управлінська комунікація як механізм реалізації державної політики. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_2_5 (дата звернення: 09.05.2024).
48. Соціальний захист: Посібник з тем. Бірмінгем, Великобританія: GSDRC, Університет Бірмінгема. URL: <https://gsdrc.org/topic-guides/socialprotection/what-is-social-protection/> (дата звернення: 09.05.2024).
49. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник / Герасименко О.В., Горбенко І.М., Деточка О.Д., Дембіцький В.М., Єфімова В.В., Калініченко Я.В., Камінська А.С., Куц С.В., Лагодзінський В.В., Мороз В.М., Панченко В.М., Рожков Є.О., Умеренкова Н.Ф., Шевчук О.В.. –Київ.: НДЦГПЗСУкраїни, 2023. 130 с. URL: https://mil.knu.ua/files/352_831164580.pdf (дата звернення: 09.05.2024).
50. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. Демократичне врядування: зб. наук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. № 1. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf (дата звернення: 09.05.2024).
51. Шевченко В.М. Механізми реалізації державної політики у сфері вищої освіти в умовах інноваційного розвитку в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=139> (дата звернення: 09.05.2024).
52. 11% ветеранів: як повоєнна Хорватія повернула військових до мирного життя. Європейська правда. Київ, 2018. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/04/4/7079902/> (дата звернення: 09.05.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета оцінки потреб родин, що перебувають у зоні активних бойових дій

Анкетування може передбачати більше однієї правильної відповіді.

1. Які з перелічених потреб ви вважаєте зайвими в умовах загострення конфліктної ситуації?

- a) Матеріальні потреби;
- b) Розваги, друзі, відпочинок;
- c) Телебачення, газети, журнали;
- d) Свій

варіант(дописати) _____

2. Які виклики ви зазнавали у забезпеченні основних життєвих потреб?

- a) Недостатність ресурсів;
- b) Обмеження знань;
- c) Відсутність безпеки;
- d) Свій

варіант(дописати) _____

3. Чи вплинув конфлікт на ваш емоційний стан?

- a) Не вплинув;
- b) Частково вплинув;
- c) Залишив відбиток на все життя;
- d) Свій

варіант(дописати) _____

4. Які можливості у вас були для отримання медичної допомоги?

- a) Приїжджали волонтери;
- b) Були виїзні бригади;
- c) Не було жодної можливості;
- d) Свій

варіант(дописати) _____

5. Як ви оцінюєте доступ до освіти в умовах загострення конфліктної ситуації?

- a) Недостатньо;
- b) Обмежений;
- c) Достатній;
- d) Своя відповідь(дописати).

6. Як часто ви зазнавали стресових ситуацій?

- a) Щодня;
- b) Кілька разів на тиждень;

- c) Рідше.
- d) Свій варіант(дописати).

7. Які додаткові ресурси вам необхідні були для підтримки вашої сім'ї у цей непростий час?

- a) Медична допомога;
- b) Психологічна допомога;
- c) Фінансова допомога;
- d) Свій варіант(дописати)_____

8. Як часто у вас були думки, що кращого майбутнього вже не настане?

- a) Більше двох разів на день;
- b) Два-три рази на тиждень;
- c) Один раз у два-три тижні.

9. У який з запропонованих днів ви би повернулись ще раз?

- a) 23 лютого 2022р;
- b) День, коли ви стали батьком\матір'ю;
- c) День, коли вам 10 років і ви відпочиваєте у бабусі на літніх

канікулах.

10. Чому ви досі залишаєтеся в Україні?

- a) Не виїзний чоловік\дружина;
- b) Через брак потрібної інформації;
- c) Через особисті страхи;
- d) Свій варіант(дописати)_____

Додаток Б
«Інтерв'ю»

1. Як часто ви помічаєте, що ваша дитина знаходиться у емоційно-пригніченому стані?
2. Чи виникає у вас думка, спостерігаючи за поведінкою вашої дитини, що вона наче «подорослішала» за останні два роки на фоні загострення політичної ситуації у країні?
3. Як часто ваша дитина розповідає про своє майбутнє, мріє та розмірковує про майбутнє?
4. Чи почали ви більше розмовляти зі своєю дитиною?
5. Чи знає ваша дитина про професію свого батька(матері) військового?
6. Чи стали ви помічати, що дитина ствлв більш емоційно вразливою на фоні військової агресії?
7. Чи запитувала вас дитина про значення слова «смерть» після почутих новин або діалогів дорослих?
8. Якщо відповідь позитивна на минуле питання, то як ви пояснили дитині про «смерть»?
9. Чи відчуває ваша дитина емоційний дискомфорт, коли чує слова «війна», «прильот», «орки» і тп?
10. Як ваша дитина реагувала на гучні звуки після почутих вибухів?
11. Чи плануєте ви з дітьми залишатися в Україні жити?
12. Чого вам зараз не вистачає найбільше (окрім мирного неба та матеріальних благ)?
13. Що б ви порадили людям, які досі залишаються у зоні бойових дій?
14. Опишіть майбутнє України одним словом (цензурним).

Додаток В

Диференційна діагностика депресивних станів у дітей та дорослих

Методика дозволяє виявити такі форми психічних станів, як апатія, гіпотимія, дисфорія, розгубленість, тривога, страх.

Інструкція: “Виберіть найбільш прийнятний варіант відповіді (0, 1, 2 або 3) в кожній з 44 груп суджень про психічний стан. Обраний варіант відповіді обведіть кружечком у реєстраційному бланку напроти номера відповідної групи”.

Текст опитувальника

1) 0 Мій настрій зараз не більше пригнічений (сумний), ніж звичайно.

1 Мабуть, він більш пригнічений (сумний), ніж звичайно.

2 Так, він більш пригнічений (сумний), ніж звичайно.

3 Мій настрій набагато більше пригнічений (сумний), ніж звичайно.

2) 0 Я відчуваю, що у мене немає тужливого (жалобного) настрою.

1 У мене іноді буває такий настрій.

2 У мене часто буває такий настрій.

3 Такий настрій буває у мене постійно.

3) 0 Я не відчуваю себе так, ніби я залишився(лась) без чогось дуже важливого для мене.

1 У мене іноді буває таке відчуття.

2 У мене часто буває таке відчуття.

3 Я постійно відчуваю себе так, ніби я залишився(лась) без чогось дуже важливого для мене.

4) 0 У мене не буває відчуття, ніби моє життя зайшло в глухий кут

1 У мене іноді буває таке відчуття.

2 У мене часто буває таке відчуття.

3 Я постійно відчуваю себе так, ніби моє життя зайшло в глухий кут.

5) 0 У мене не буває відчуття, ніби я постарів(ла).

1 У мене іноді буває таке відчуття.

2 У мене часто буває таке відчуття.

3 Я постійно відчуваю, ніби я постарів(ла).

6) 0 У мене не буває станів, коли на душі дуже важко.

1 У мене іноді буває такий стан.

2 У мене часто буває такий стан.

3 Я постійно перебуваю в такому стані.

7) 0 Я почуваю себе спокійним за своє майбутнє, як звичайно.

1 Мабуть, майбутнє турбує мене дещо більше, ніж зазвичай.

2 Майбутнє турбує мене значно більше, ніж зазвичай.

3 Майбутнє турбує мене набагато більше, ніж зазвичай.

8) 0 У своєму минулому я бачу поганого не більше, ніж зазвичай.
зазвичай.

1 У своєму минулому я бачу поганого дещо більше, ніж зазвичай.

2 У своєму минулому я бачу поганого значно більше, ніж зазвичай.

3 У своєму минулому я бачу набагато більше поганого, ніж зазвичай.

9) 0 Надій на краще в мене не менше, ніж зазвичай.

1 Таких надій у мене трохи менше, ніж зазвичай.

2 Таких надій у мене значно менше, ніж зазвичай.

3 Надій на краще в мене набагато менше, ніж зазвичай.

10) 0 Я боязкий(ка) не більше, ніж звичайно.

1 Я боязкий(ка) дещо більше, ніж звичайно.

2 Я боязкий(ка) значно більше, ніж звичайно.

3 Я боязкий(ка) набагато більше, ніж звичайно.

11) 0 Хороше мене радує, як і раніше.

1 Я відчуваю, що воно радує мене дещо менше, чим раніше.

2 Воно радує мене значно менше, чим раніше.

3 Я відчуваю, що воно радує мене набагато менше, чим раніше.

12) 0 У мене немає відчуття, що моє життя не має сенсу.

1 У мене іноді буває таке відчуття.

2 У мене часто буває таке відчуття.

3 Я постійно відчуваю себе так, ніби моє життя не має сенсу.

13) 0 Я образливий(а) не більше, ніж зазвичай.

1 Мабуть, я трохи більш образливий(а), ніж звичайно.

2 Я образливий(а) значно більше, ніж зазвичай.

3 Я образливий(а) набагато більше, ніж зазвичай.

14) 0 Я отримую задоволення від приємного, як і раніше.

1 Я отримую такого задоволення дещо менше, ніж раніше.

2 Я отримую такого задоволення значно менше, ніж раніше.

3 Я не отримую тепер задоволення від приємного.

15) 0 Зазвичай я не відчуваю провини, якщо немає на це причини. 1

Іноді я відчуваю себе так, ніби в чомусь я винен(на)

2 Я часто відчуваю себе так, ніби в чомусь я винен(на).

3 Я постійно відчуваю себе так, ніби в чомусь я винен(на).

16) 0 Якщо щось у мене не так, я звинувачую себе не більше, ніж звичайно.

1 Я звинувачую себе за це дещо більше, ніж звичайно.

2 Я звинувачую себе за це значно більше, ніж звичайно.

3 Якщо щось у мене не так, я звинувачую себе набагато більше, ніж звичайно.

17) 0 Зазвичай у мене не буває ненависті до себе. 1 Іноді буває, що я ненавиджу себе.

2 Часто буває так, що я себе ненавиджу.

3 Я постійно відчуваю, що я ненавиджу себе.

18) 0 У мене не буває почуття, ніби я загруз(ла) в гріхах.

1 У мене іноді тепер буває це почуття.

2 У мене часто буває тепер це почуття.

3 Це почуття в мене тепер не проходить.

19) 0 Я звинувачую себе за проступки інших не більше, ніж звичайно.

1 Я звинувачую себе за них дещо більше, ніж звичайно.

2 Я звинувачую себе за них значно більше, ніж звичайно.

3 За проступки інших я звинувачую себе набагато більше, ніж

звичайно.

20) 0 Стану, коли все здається безглуздим, у мене зазвичай не буває.

1 Іноді в мене буває такий стан.

2 У мене часто буває тепер такий стан.

3 Цей стан у мене тепер не проходить.

21) 0 Почуття, що я заслужив(ла) на кару, в мене не буває.

1 Тепер іноді буває.

2 Воно часто буває в мене.

3 Це почуття в мене тепер практично не проходить.

22) 0 Я бачу в собі не менше хорошого, ніж раніше.

1 Я бачу в собі дещо менше хорошого, ніж раніше.

2 Я бачу в собі значно менше хорошого, ніж раніше.

3 Я бачу в собі набагато менше хорошого, ніж раніше.

23) 0 Зазвичай я думаю, що в мені поганого не більше, ніж у інших. 1

Іноді я думаю, що в мені поганого більше, ніж у інших.

2 Я часто так думаю.

3 Я постійно думаю, що поганого в мені більше, ніж у інших.

24) 0 Бажання померти в мене не буває.

1 Це бажання в мене іноді буває.

2 Це бажання в мене буває тепер часто. 3 Це тепер постійне моє

бажання.

25) 0 Я не плачу.

1 Я іноді плачу.

2 Я плачу часто.

3 Я хочу плакати, але сліз у мене вже немає.

26) 0 Я не відчуваю, що я дратівливий(ва).

1 Я дратівливий(ва) дещо більше, ніж звичайно.

2 Я дратівливий(ва) значно більше, ніж звичайно.

3 Я дратівливий(ва) набагато більше, ніж звичайно.

27) 0 У мене не буває станів, коли я не відчуваю своїх емоцій. 1 Іноді в мене буває такий стан.

2 У мене часто буває такий стан.

3 Цей стан у мене тепер не проходить.

28) 0 Моя розумова активність ніяк не змінилася.

1 Я відчуваю тепер якусь “неясність” у своїх думках.

2 Я відчуваю тепер, що я сильно “отупів (ла)”, (“у голові мало думок”).

3 Я зовсім ні про що тепер не думаю (“голова пуста”).

29) 0 Я не втратив(ла) інтерес до інших людей.

1 Я відчуваю, що колишній інтерес до людей дещо зменшився.

2 Я відчуваю, що мій інтерес до людей набагато зменшився.

3 У мене зовсім пропав інтерес до людей (“я нікого не хочу бачити”).

30) 0 Я приймаю рішення, як і зазвичай.

1 Мені важче приймати рішення, ніж зазвичай.

2 Мені набагато важче приймати рішення, ніж зазвичай.

3 Я вже не можу сам(а) ухвалити ніяких рішень.

31) 0 Я не менш привабливий(а), ніж звичайно.

1 Мабуть, я дещо менш привабливий(а), ніж зазвичай.

2 Я значно менш привабливий(а), ніж зазвичай.

3 Я відчуваю, що я виглядаю тепер просто потворно.

32) 0 Я можу працювати, як звичайно.

1 Мені дещо важче працювати, ніж зазвичай

2 Мені значно важче працювати, ніж зазвичай.

3 Я зовсім не можу тепер працювати (“все валиться з рук”).

33) 0 Я сплю не гірше, ніж зазвичай.

1 Я сплю дещо гірше, ніж зазвичай.

2 Я сплю значно гірше, ніж зазвичай.

3 Тепер я майже зовсім не сплю.

34) 0 Я втомлююся не більше, ніж зазвичай.

1 Я втомлююся дещо більше, ніж зазвичай.

2 Я втомлююся значно більше, ніж зазвичай.

3 У мене вже немає ніяких сил щось робити.

35) 0 Мій апетит не гірше, ніж звичайно.

1. Мій апетит дещо гірше, ніж звичайно.

2. Мій апетит значно гірше, ніж звичайно.

3. Апетиту в мене тепер зовсім немає.

36) 0 Моя вага залишається незмінною.

1. Я трохи схуд(ла) останнім часом.

2. Я помітно схуд(ла) останнім часом.

3. Останнім часом я дуже схуд(ла).

37) 0 Я дорожу своїм здоров'ям, як і зазвичай.

1 Я дорожу своїм здоров'ям менше, ніж зазвичай

2 Я дорожу своїм здоров'ям значно менше, ніж зазвичай.

3. Я зовсім не дорожу тепер своїм здоров'ям.

38) 0 Я цікавлюся сексом, як і раніше.

1 Я дещо менше цікавлюся сексом, ніж раніше.

2 Я цікавлюся сексом значно менше, ніж раніше.

3 Я повністю втратив(ла) інтерес до сексу.

39) 0 Я не відчуваю, що моє "Я" якось змінилося.

1 Тепер я відчуваю, що моє "Я" дещо змінилося.

2 Тепер я відчуваю, що моє "Я" значно змінилося.

3 Моє "Я" так змінилося, що тепер я не впізнаю себе сам(а).

40) 0 Я відчуваю біль, як і зазвичай

1 Я відчуваю біль сильніше, ніж зазвичай.

2 Я відчуваю біль слабше, ніж зазвичай.

3 Я майже не відчуваю тепер болю.

41) 0 Ці розлади бувають у мене дещо частіше, ніж звичайно.

1 Деякі з цих розладів бувають у мене значно частіше, ніж звичайно.

2 Ці розлади бувають у мене набагато частіше, ніж звичайно.

42) 0 Вранці мій настрій зазвичай не гірше, ніж ближче до ночі

- 1 Вранці він у мене трохи гірший, ніж ближче до ночі.
 - 2 Вранці він у мене значно гірший, ніж ближче до ночі.
 - 3 Вранці мій настрій набагато гірший, ніж ближче до ночі.
- 43) 0 У мене не буває спадів настрою навесні (восени).
- 1 Таке яось зі мною було.
 - 2 Зі мною таке було два або три рази.
 - 3 Зі мною було таке багато разів.
- 44) 0 Поганий настрій у мене буває, але це триває недовго.
- 1 Пригнічений настрій у мене може тривати по тижню, до місяця
 - 2 Пригнічений настрій у мене може тривати місяцями.
 - 3 Пригнічений настрій у мене може тривати до року й більше.

Інтерпретація результатів

Визначається сума відзначених номерів відповідей (вони одночасно є балами).

- 1-9 – депресія відсутня, або незначна;
- 10-24 – депресія мінімальна;
- 25-44 – легка депресія;
- 45-67 – помірна депресія;
- 68-87 – виражена депресія;
- 88 і більше – глибока депресія.

Якісний аналіз результатів обстеження дозволяє виявляти такі форми психічних станів.

Апатія. Стан байдужості, повної індиферентності до того, що відбувається, до оточуючих, свого положення, минулого життя, перспектив на майбутнє. Це стійке або швидкоплинне тотальне випадіння як вищих і соціальних почуттів, так і уроджених емоційних програм.

Гіпотимія (знижений настрій). Афективна пригніченість у вигляді засмученості, тужливості з переживанням втрати, безвиході, розчарування,

приреченості, ослаблення прив'язаності до життя. Позитивні емоції при цьому поверхневі, виснажені, можуть бути повністю відсутні.

Дисфорія (“погано переносу”, “несу погане, недобре”). Похмурість, озлобленість, ворожість, понурий настрій з буркотливістю, невдоволенням, неприязним ставленням до оточуючих, спалахами роздратовування, гніву, люті з агресією та руйнівними діями.

Розгубленість. Гостре відчуття невміння, безпорадності, нерозуміння самих простих ситуацій та змін свого психічного стану. Типові надзміненість, нестійкість уваги, запитливий вираз обличчя, пози й жести спантеличеної і вкрай невпевненої людини.

Тривога. Неясне, незрозуміле самій людині відчуття зростаючої небезпеки, передчуття катастрофи, напружене очікування трагічного результату. Емоційна енергія діє настільки потужно, що виникають своєрідні фізичні відчуття: “всередині все стислося в клубок, напружилося, натягнулося як струна, ось-ось порветься, лусне...”. Тривога супроводжується руховим збудженням, тривожними вигуками, відтінками інтонацій, перебільшеними виразними актами.

Страх. Розлитий стан, який переноситься на всі обставини й проєкціюється на все в оточуючому. Страх також може бути пов'язаний з певними ситуаціями, об'єктами, особами та виражається переживанням небезпеки, безпосередньої загрози життю, здоров'ю, благополуччю, престижу. Може супроводжуватися своєрідними фізичними відчуттями, що свідчать про внутрішню концентрацію енергій: “усередині похолело, обірвалося”, “ворушиться волосся”, “скувало груди” і т. п.